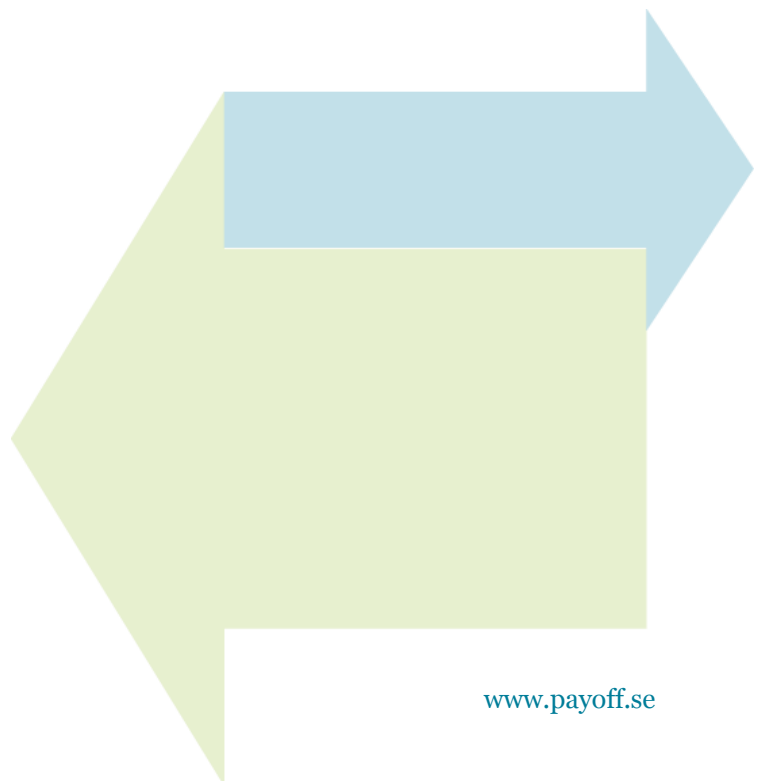

Utvärdering av sociala investeringar

Utvärdering Riksförbundet FUB – Samhällsekonomisk analys av beviljade insatser för grupp 1 i LSS personkrets

2024-04-07

www.payoff.se

Innehållsförteckning

Förord	5
Sammanfattning	7
Antalet LSS-insatser per person minskar stadigt.....	7
LSS-insatser är viktiga för berörda individer	7
Adekvata LSS-insatser skapar potential för stora samhällsekonomiska värden.....	7
Mammor tar det största omvårdnadsansvaret.....	8
Rekommendationer	8
Se LSS-insatser som en social investering.....	8
Behov av utvecklad systemstruktur, kompetens och arbetsmetoder.....	8
Behov av utvecklade strukturer för uppföljning och analys.....	9
Avslutningsvis	9
Inledning.....	10
Bakgrund.....	10
Personkrets LSS.....	10
Payoffs uppdrag.....	10
Metod.....	11
Grundläggande kunskap inom LSS-lagstiftningen.....	11
Metoder för datainsamling.....	11
Bortfallsanalys	12
Samhällsekonomisk utvärdering	13
Avgränsningar	13
LSS-insatsernas utveckling.....	14
Antal personer i grupp 1 i LSS personkrets	14
Antal beviljade insatser, grupp 1.....	15
Totalt beviljade LSS-insatser, inklusive Personlig assistans.....	15
Totalt beviljade LSS-insatser, exklusive Personlig assistans	16
Antal beviljade insatser per person	17
Kostnadsutveckling för beviljade insatser	18
Generell kostnadsutveckling, 2011 till 2022.....	18
Utveckling av timmar för beviljade insatser.....	19
Analys ur ett genusperspektiv.....	20
Analys ur ett könsperspektiv; personer med IF.....	20

Analys ur ett könsperspektiv; anhöriga	20
Livssituation och förutsättningar	23
Allmänt	23
Väl fungerande LSS-insatser gör skillnad	23
Personalomsättning påverkar kvaliteten.....	24
Övergången mellan skola och arbetsliv är en utmaning	24
Sociala kontakter är viktiga.....	25
LSS-insatser för anhöriga	26
Myndigheter och forskare.....	26
Syftet med LSS.....	26
Egenförsörjning och arbetsmarknad	26
Behov av utveckling.....	27
Vad är samhällsekonomisk utvärdering?	28
Allmänt om samhällsekonomisk nytta	28
NyttoSam - modell för samhällsekonomiska utvärderingar	29
Samhällsekonomisk analys	29
Samhällsekonomiska kretsloppet	29
Finansiella och reala resurser	30
Värdet av social investering	30
Samhällsekonomiskt resultat – Effekter av utvecklingen av beviljade LSS-insatser...32	
Samhällsekonomiska effekter för personer med IF	32
Grundläggande förutsättningar	32
Produktionsvärde för personer med IF	34
Samhällsekonomiska effekter för anhöriga.....	35
Samhällsekonomiska intäkter.....	35
Fördelning på olika sektorer i samhället	36
Samhällsekonomisk macro-analys	36
Bedömning av värden som kan skapas på nationell nivå.....	37
Exempel för att visa på samhällsekonomisk intäkt för personer med funktionsnedsättning.....	37
Exempel för grupp som lämnar anpassad skolgång och får stöd att prova praktik och arbete	38
Samhällsekonomiskt resultat.....	39
Avslutande resonemang	39
Sammanfattande analys	40

Generella trender avseende beviljade insatser enligt LSS	40
Beviljade insatser per person minskar.....	40
Behövs fördjupad kunskap i flera dimensioner.....	40
Orsaker till förändringar i beviljade insatser	41
Fungerande stöd för en aktiv fritid är av stor vikt för livskvaliteten	42
Övergång mellan skola och arbetsliv behöver utvecklas	42
De samhällsekonomiska effekterna är till största delen kopplade till anhöriga	43
Effekter för personer med IF	44
Rekommendationer	45
Utvecklat systemstöd till fortsatta studier	46
Kunskapsstöd och rutiner för stöd till arbete	46
Samhällsekonomiska effekter ger viktig kunskap	46
Behov av utvecklad uppföljning och analys	47
Analys av bakomliggande orsaker.....	48
Avslutningsvis	48
Bilaga.....	49
Beskrivning av centrala begrepp.....	49
Samhällsekonomisk potential	49
Samhällsekonomiska intäkter.....	49
Samhällsekonomisk insatskostnad	49
Samhällsekonomisk lönsamhet och återbetalningstid.....	49

Förord

LSS till nytta både för den enskilde och för samhället

Riksförbundet FUB arbetar för att barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (IF) och deras anhöriga ska kunna leva som alla andra. Under hela 2024 uppmärksammar vi att det är 30 år sedan Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, infördes efter beslut av en enig riksdag.

Lagförslaget lades fram av dåvarande socialministern Bengt Westerberg (FP/L) under en tid då Sverige befann sig i en mycket djup lågkonjunktur. Detta är viktigt att påminna sig om, när det nu är ett ensidigt fokus på kostnaderna för LSS.

Hela grundtanken med LSS var och är att personer med omfattande funktionsnedsättning ska kunna leva som alla andra. LSS är en rättighetslag. Personer med funktionsnedsättning ska ha inflytande över och kunna påverka det stöd man har behov av, man ska kunna delta i fritids- och kulturaktiviteter eller vara aktiv i en förening eller ett politiskt parti.

Huvuddelen av de tio insatser som ingår i LSS ska utföras av kommunerna. I många år följde också kommunerna lagen och dess ambitioner. Idag, 30 år senare, är situationen dock annorlunda. De höga ambitionerna är borta. Uppsökande verksamhet förekommer knappt. Avslagen är många. Flera av insatserna har successivt minskat under de senaste tio åren. Boende i LSS-bostäder ges inte möjlighet att delta i de aktiviteter de vill. I många kommuner är köerna till LSS-boende och daglig verksamhet långa.

Allt fler frustrerade föräldrar vänder sig till oss i FUB, då deras ungdomar som vill flytta hemifrån fått avslag på ansökan om en lägenhet i gruppboende eller serviceboende. Vår bedömning är att det är ungdomar som för ett antal år sedan självklart hade fått ett sådant boende. Hälften av landets kommuner, 141 av 290, har enligt Boverkets bostadsmarknadsenkät 2023, brist på LSS-bostäder. I flera kommuner ser vi på nytt en utveckling med alltför stora, institutionsliknande, gruppboenden. Helt i strid med tankarna bakom LSS.

Personer med IF som haft LSS-insatser under många år får nu dessa insatser indragna eller försämrade vid omprövning.

Det är inte bara vi inom FUB som är oroade över utvecklingen. I Socialstyrelsens Lägesrapport 2024 Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning, skriver de: "Socialstyrelsen har tidigare konstaterat att flera aspekter indikerar en bekymmersam utveckling, som myndigheten befarar kan inverka negativt på gruppernas livskvalitet och hälsa. Den slutsatsen inte bara kvarstår, den har till viss del även förstärkts."

I grunden är LSS en mycket bra lag. Det är tillämpningen som brister. Det handlar om kommuner som väljer att utgå ifrån sina egna riktlinjer istället för lagens intentioner och om okunskap i domstolarna om LSS som en rättighetslag.

För att belysa hur den bristande tillämpningen av LSS påverkar enskilda och samhället har FUB gett Payoff i uppdrag att visa på de samhällsekonomiska effekter som uppstår när personer med IF och deras anhöriga inte beviljas det stöd de är i behov av. I uppdraget ingick också att visa på vilka samhällsekonomiska effekter som uppstår när en person med IF, som har arbetsförmåga, inte får tillräckligt stöd att få ett lönearbete.

FUB har under lång tid arbetat för att få politiker på nationell nivå att reagera på hur kommuner och domstolar tillämpar LSS. Vi hoppas att denna rapport kan bidra till att partierna lever upp till det som står i både LSS och i deras egna partiprogram – att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva som alla andra.

Anders Lago

Ordförande Riksförbundet FUB

Sammanfattning

Nedan sammanfattar Payoff sitt uppdrag att utvärdera de samhällsekonomiska effekter som uppstår genom att personer med IF och deras anhöriga inte får det stöd som de anser att de har behov av.

Antalet LSS-insatser per person minskar stadigt

Beviljade insatser per person i grupp 1 personkrets LSS har stadigt minskat under den studerade perioden, 2010 – 2022. Orsaken är att antalet personer som beviljats insatser har ökat mer än volymen av de beviljade insatserna. Minskningen har varit betydande och trenden ser likadan ut, oavsett om utvecklingen analyseras inklusive eller exklusive personlig assistans. *I genomsnitt har beviljade insatser per individ minskat med 14 procent under den aktuella tidsperioden.*

LSS-insatser är viktiga för berörda individer

Intervjuer och enkätundersökning visar tydligt hur viktigt insatser enligt LSS är för att personer med IF och deras anhöriga ska kunna leva ett liv som andra. Genom att beviljade insatser per person minskar, så minskar även stödet till de personer som är beroende av insatserna. Detta får en betydande påverkan på individernas livskvalitet och deras möjligheter att leva ett självständigt liv.

Adekvata LSS-insatser skapar potential för stora samhällsekonomiska värden

Det är viktigt att belysa effekter av LSS utifrån flera perspektiv. Analyser av samhällsekonomiska effekter ger ökad kunskap om betydelsen av att bevilja och genomföra LSS-insatser i sådan omfattning och med sådan kvalitet att personer med IF och deras anhöriga får förutsättningar att leva som andra. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv skapas de största effekterna om en person kan öka graden av förvärvsarbete.

För enskilda personer med IF kan betydande samhällsekonomiska effekter skapas genom att de ges goda förutsättningar att förvärvsarbete. Se fördjupade resonemang i rapporten. I dagsläget är det dock få personer med IF, som har LSS-insatser, som ges dessa förutsättningar. I nuläget skapar den totala gruppen personer med IF därför små ekonomiska effekter. Med rätt stöd skulle dessa ekonomiska effekter kunna öka betydligt!

I dagsläget skapas de största samhällsekonomiska effekterna inom gruppen anhöriga till personer med IF. Dessa effekter kan dessutom öka betydligt om anhöriga och deras familjer får ett mer effektivt stöd genom insatser enligt LSS. Potentialen består i att anhöriga, med rätt stöd till familjen, kan öka sin tjänstgöringsgrad och att de i större utsträckning kan undvika ohälsa och sjukskrivning. Ju mer de anhöriga kan arbeta desto större ekonomiska effekter skapas. Det finns även en tydlig potential i att anhöriga, med effektivt stöd från LSS-insatser, i större utsträckning ges ökade möjligheter

till fortsatta studier och personlig utveckling. Med högre utbildning kan de ta mer avancerade arbeten och göra yrkeskarriär. Både genom en ökad tjänstgöringsgrad och fortsatta studier kan det produktionsvärde som de anhöriga skapar öka.

Totalt finns en potential att skapa ett ökat samhällsekonomiskt värde motsvarande 5,2 miljarder kronor per år genom att anhöriga och deras familjer får LSS-insatser i den omfattning och med den kvalitet som de anser att de är i behov av. I dagsläget går samhället miste om dessa effekter.

Mammor tar det största omvårdnadsansvaret

Vad gäller anhöriga är det framför allt mammor till barn med IF som påverkas när adekvata LSS-insatser inte beviljas. Mammor ansvarar i högre grad för anhörigomsorg i familjerna och väljer i högre grad att gå ner i arbetstid. Deras hälsa påverkas också i högre grad jämfört med männen, så att de i större utsträckning blir sjukskrivna. Männen ansvarar istället i större omfattning för familjens försörjning. Därmed är det också en viktig jämställdhets- och jämlikhetsfråga.

Rekommendationer

Nedan lämnar utvärderarna rekommendationer, vilka vi hoppas kan bidra till kreativa diskussioner hos FUB samt berörda myndigheter och parter. I förlängningen hoppas vi också att rekommendationerna kan bidra till att stödet till personer med IF och deras anhöriga kan ökas och utvecklas ytterligare.

Se LSS-insatser som en social investering

Enligt vad utvärderarna har kunnat hitta och se, så görs i dagsläget samhällsekonomiska analyser avseende LSS-insatser i en mycket begränsad omfattning. Sådana analyser skulle skapa ökad förståelse och kunskap kring värdet av att satsa på stöd till personer med IF och anhöriga. Samhällsekonomiska analyser bör därför genomföras i större omfattning för att skapa en ökad kunskap hos berörda myndigheter och beslutsfattare kring vilka ekonomiska effekter som kan skapas om insatser enligt LSS beviljas och genomförs så att personer med IF och anhöriga får det stöd som de anser att de är i behov av.

Perspektivet måste ändras från att se insatser enligt LSS som en kostnad till att se insatser enligt LSS som en social investering där personer med IF och anhöriga i större utsträckning kan delta i arbetslivet, bibehålla en god hälsa och få möjligheter till en bättre livssituation. Om insatser enligt LSS beviljas med utgångspunkt från berörda individers behov kan insatserna stärka individerna, förebygga framtida utanförskap och ohälsa samt skapa betydande samhällsekonomiska effekter.

Behov av utvecklad systemstruktur, kompetens och arbetsmetoder

Samhällsekonomiska effekter skapas i första hand genom att personer i större utsträckning kan delta i arbetslivet och försörja sig själva. För att öka förutsättningarna för personer med IF att kunna göra övergångar till arbete behövs insatser på flera olika sätt. Det behövs både utveckling av våra systemstrukturer i samhället, ökad kunskap

samt mer effektiva arbetsmetoder och tydligare rutiner. Utvärderarna rekommenderar därför att ett kompetenscentrum byggs upp kring arbetsmetoder och rutiner för att stödja personer med IF att i högre grad kunna göra övergångar till arbete. Detta gäller både möjligheterna att göra övergångar till arbete från den anpassade gymnasieskolan som från daglig verksamhet. Detta skulle tydligt stärka kommunernas kompetens och förmåga att stödja personer med IF till praktik och arbete. Det behövs även en utvecklad samverkan med myndigheter/aktörer i samhället för att skapa ett väl fungerande stöd till personer med IF och deras anhöriga. De myndigheter och aktörer som bland annat behöver involveras är kommuner, Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Skolverket, Myndigheten för delaktighet och SKR.

Personer med IF har också svårt att komma vidare till fortsatta studier efter anpassad gymnasieskola, eftersom den inte ger eleverna behörighet till högre studier. Dessutom finns få kurser och platser, vilka är anpassade till personer med IF, på exempelvis folkhögskolor. Utvärderarna rekommenderar därför att en översyn bör göras av den anpassade gymnasieskolan, så att elever ges möjlighet att bli behöriga för fortsatta studier. Vi rekommenderar även att fler utbildningsplatser på exempelvis folkhögskolor görs tillgängliga för personer med IF.

Behov av utvecklade strukturer för uppföljning och analys

Det finns i dagsläget behov av en ökad uppföljning av grunddata avseende beviljade insatser enligt LSS. Utvärderarna rekommenderar därför att rutiner och strukturer för uppföljning av LSS-insatser utvecklas och stärks. Det behövs för att skapa en ökad kunskap samt ökade möjligheter till analys och lärande om de effekter som beviljade LSS-insatser skapar. Exempelvis bör uppföljning av beviljad tid samt kostnader för beviljade LSS-insatser utvecklas, så att de blir kompletta för samtliga LSS-insatser. Strukturer behöver även utvecklas för att kunna följa upp i vilken omfattning personer med IF får möjligheter och klarar av att etablera sig på arbetsmarknaden.

Avslutningsvis

Utvärderarnas slutord blir att det är dags att sluta se insatser och stöd till utsatta grupper i samhället och deras anhöriga som kostnader och att se nedskärningar i välfärden som besparingar. I stället ska insatser och stöd ses som investeringar i både livskvalitet och ett bättre hållbart samhälle. Det är också hög tid att öka kunskapen om vilka stora ekonomiska värden som kan skapas genom att säkerställa att fler personer kan arbeta och försörja sig själva i stället för att vara beroende av offentlig försörjning. Den ekonomiska hävstången av att en person med rätt stöd kan ta steget in på arbetsmarknaden eller undvika sjukskrivning är ofta betydligt större än kostnaderna för stödet att uppnå dessa ekonomiska värden.

Inledning

Bakgrund

Riksförbundet FUB är en partipolitiskt obunden intresseorganisation, som arbetar för att personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF) och deras anhöriga ska kunna leva som andra. FUB:s övergripande mål är ett samhälle för alla, i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Personkrets LSS

Vissa personer med funktionsnedsättning har rätt till insatser enligt LSS, Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. För att ha rätt till insatser enligt LSS måste personen tillhöra någon av de tre grupperna i LSS personkrets som definieras i 1§ LSS:

- Grupp 1: omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismsliknande tillstånd.
- Grupp 2: omfattar personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.
- Grupp 3: omfattar personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed omfattar behov av stöd eller service.

Denna rapport avser att belysa livssituationen för personer med intellektuella funktionshinder, IF, vilka omfattas av grupp 1 i personkretsen för LSS.

Payoffs uppdrag

Riksförbundet FUB har gett Payoff i uppdrag att visa på de samhällsekonomiska effekter som uppstår kopplade till beviljade LSS-insatser för personer med IF, det vill säga grupp 1. Syftet med utvärderingen är dels att visa på de ekonomiska effekter som uppstår som ett resultat om antalet beviljade LSS-insatser minskar, dels ska utvärderingen bidra till en ökad förståelse för betydelsen av att aktivt arbeta med att ge stöd till personer med IF samt deras anhöriga. Målet för utvärderingen är att både Riksförbundet FUB och lokalföreningar skall kunna visa på och diskutera LSS-lagens insatser ur ett socialt investeringsperspektiv med politiker och beslutsfattare.

Följande frågeställningar ska behandlas av utvärderingen:

- Vilka samhällsekonomiska effekter uppstår utifrån att den enskilde personen med funktionsnedsättning inte beviljas LSS-insatser i den omfattning som individen med IF anser sig ha behov av? Exempelvis vilka samhällsekonomiska effekter som uppstår när en person med IF, som har arbetsförmåga, inte får tillräckligt stöd att få ett lönearbete och i stället hänvisas till daglig verksamhet och en offentlig försörjning.
- Vilka samhällsekonomiska effekter uppstår utifrån att anhöriga till personer

med funktionsnedsättning mår sämre och/eller inte kan arbeta i samma omfattning som de hade kunnat göra om LSS-insatser hade beviljats i den omfattning som den anhöriga anser sig vara i behov av? Exempelvis genom att anhöriga tvingas gå ner i arbetstid för att koordinera olika vårdkontakter, kontakter med förskola/skola samt att anhöriga mår så dåligt att de blir sjukskrivna.

Metod

Payoff har en lång och omfattande erfarenhet av att visa på och analysera samhällsekonomiska/socioekonomiska effekter av olika typer av sociala investeringar. Med sociala investeringar avser vi när olika aktörer i samhället gör särskilda satsningar och insatser för grupper som är i behov av extra stöd för att kunna leva ett liv som andra. Nedan beskriver vi vilka metoder vi har använt oss av för att samla in data och kunskap för att kunna svara på de frågeställningar som beskrivits ovan.

Grundläggande kunskap inom LSS-lagstiftningen

Payoff har en generell och bred kunskap kring behov hos utsatta grupper i samhället samt en djup kunskap kring samhällsekonomiska utvärderingar av sociala investeringar. Som ett komplement till detta har Payoffs personal fått specifik utbildning kring LSS-lagstiftningens innehåll och syfte av FUBs förbundsjurist. Därigenom får Payoff en djupare förståelse för LSS som rättighetslagstiftning och de insatser som ingår i lagen. Payoff har även fått ett löpande stöd av FUBs kansli under uppdragets genomförande, för att förstå lagstiftningens innehåll och intentioner samt hur den påverkar personer med IF och deras anhöriga.

Metoder för datainsamling

I detta uppdrag har Payoff använt sig av dokumentstudier, djupintervjuer, enkätundersökning och statistikbearbetning för att samla in och analysera grundläggande data för att genomföra den samhällsekonomiska utvärderingen.

Dokumentstudien innefattar att vi har samlat in och analyserat en stor mängd rapporter och information från exempelvis Socialstyrelsen, Skolverket, Myndigheten för delaktighet, SKR, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA), Arbetsförmedlingen, SCB, IVO, Karolinska Institutet, Stockholms universitet, Marie Cederschiöld högskola, Halmstad Universitet m.fl. Vi har också tagit del av FUBs egna rapporter. Syftet med dokumentstudien är dels att skapa en referensram för att kunna analysera de samhällsekonomiska effekterna, dels att, om möjligt, hitta underlag som kan stärka de ekonomiska data som Payoff själva kommer att samla in inom ramen för denna utvärdering.

Djupintervjuer har gjorts med totalt 25 personer. Syftet har varit att få en djupare förståelse för vilka livsvillkor som personer med IF och deras anhöriga lever under samt hur LSS-lagstiftningen påverkar deras möjlighet att leva ett liv som andra. Intervjuer har genomförts med följande kategorier; personer med intellektuell funktionsnedsättning, anhöriga till personer med IF, representanter för olika myndigheter (Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, kommunala LSS-handläggare) samt forskare. Under arbetets gång har även löpande kontakter skett med personal på FUBs kansli. Intervjuer

med forskare och myndighetspersoner har genomförts för att få en bredare förståelse för myndigheternas syn på LSS-lagstiftningen samt hur forskningen ser på LSS-lagstiftningen och dess tillämpning.

Enkätundersökning är gjord bland personer med IF samt anhöriga. Urvalet har skett från medlemmar i FUBs lokalföreningar. 21 lokalföreningar, av totalt 152, har deltagit i enkätundersökningen. De deltagande lokalföreningarna har drygt 5 000 medlemmar. Av dessa har 200 valts ut genom ett obundet, slumpmässigt urval. Dessa 200 individer har sedan kontaktats för att svara på frågor om deras livssituation, deras beviljade LSS-insatser och om det finns behov som de anser inte är tillgodosedda genom de beviljade insatserna. Både anhöriga och personer med IF har också fått svara på frågor om deras möjligheter till studier och arbete har påverkats av de beviljade LSS-insatserna.

Inför enkätundersökningen har FUB gått ut med allmän information till sina medlemmar om att den samhällsekonomiska utvärderingen pågår och att vissa medlemmar kommer att få svara på frågor via en enkät. Inledningsvis skickades frågorna ut till respondenterna som en digital enkät. Svarsfrekvensen blev då låg. I samråd med uppdragsgivaren skickades därför frågorna istället ut i pappersformat med brev. Då ökade svarsfrekvensen. Det har även funnits ett samarbete mellan FUBs kansli och kontaktpersoner ute i lokalföreningarna, för att kontaktpersonerna skulle kunna motivera sina medlemmar att svara. Totalt blev svarsfrekvensen på enkäten 63 procent. Se även kompletterande information nedan under rubriken Bortfallsanalys.

Statistik avseende beviljade LSS-insatser i riket har samlats in med stöd av personal på Socialstyrelsen. Från Socialstyrelsen har Payoff fått information genom publicerade rapporter samt att personal på Socialstyrelsen varit behjälpliga i att tag fram specifik statistik avseende beviljade LSS-insatser mellan åren 2010 och 2022 avseende personkrets LSS, grupp 1.

Bortfallsanalys

För att få en ökad förståelse till varför medlemmar i FUBs lokalföreningar har valt alternativt inte valt att svara på frågorna har en bortfallsanalys genomförts. Det har skett genom att vi har ställt frågor till kontaktpersonerna i de lokalföreningar som deltagit i enkätundersökningen. Totalt har vi fått svar från 15 kontaktpersoner, vilka har svarat på våra frågor om orsaken till bortfallet av svar på den utskickade enkäten till lokalföreningarnas medlemmar. Medlemmarna består både av personer med IF och anhöriga.

Enligt kontaktpersonerna är de sammanfattande förklaringarna till bortfallet följande. Det finns allmänt en enkättrötthet hos medlemmarna, vilket gör att de inte svarar på frågorna. För medlemmarna är det inte heller alltid tydligt vad syfte och mål är med olika enkäter och vad de skall leda till för förändringar i praktiken. Det finns även en ovana med att hantera digitala enkäter, vilket gjorde att den inledande digitala enkäten inte besvarades. Detta kunde till viss del motverkas genom att enkäten i nästa steg skickades ut i pappersformat.

För personer med IF kan bristen på svar i många fall bero på att de saknat stöd från anhöriga eller personal på boenden att svara på enkäten. Finns även erfarenhet av att alla inte regelbundet läser sin mail och därmed missat enkäten i första omgången. Det

kompletterande utskicket i form av brev med svarskuvert bedöms inte alltid nått personerna med IF, bl.a. genom att enkäten kan ha gått till en god man som inte sett till att enkäten når personen med IF.

Angående anhöriga till personer med IF beskriver kontaktpersonerna att dessa i vissa fall är äldre personer, vilka inte har samma ork att driva frågor kopplat till sitt idag vuxna barn. Det största engagemanget hos anhöriga finns när barnet med IF växer upp och inte har hunnit få alla LSS-insatser på plats och i rätt omfattning kopplat till barnets och familjens behov. Kontaktpersoner bedömer att i vissa fall kan bristen på svar från anhöriga även bero på språksvårigheter.

Samhällsekonomisk utvärdering

Utvärderingen är gjord med Payoffs modell för samhällsekonomiska utvärderingar av sociala investeringar, NytttoSam. Modellen används för beräkning och analys av de samhällsekonomiska värden som skapas genom stöd till individer i målgrupper som har behov av olika typer av extra stöd. Modellen är välbeprövad och har använts i ett hundratal utvärderingar och utredningar på uppdrag av statliga myndigheter, kommuner, samordningsförbund och aktörer inom civilsamhället. Modellen bygger på nationalekonomisk teori för cost/benefit-analyser samt lagar och regler för skattesystem, socialförsäkringssystem, arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt ett stort antal standardkostnader för olika typer av insatser av olika samhällsaktörer; kommun, region och statliga verksamheter. Data kommer från SCB, SKR, Kolada och olika myndigheters årsredovisningar.

Avgränsningar

För att inte överdriva effekter i våra samhällsekonomiska beräkningar gör Payoff alltid avgränsningen att enbart räkna på effekterna för de aktuella individerna i de målgrupper som utvärderas. I denna studie omfattar det personer med IF och deras närmast anhöriga, vilket i normalfallet är deras föräldrar.

Samtidigt är det viktigt att lyfta fram att individens livssituation även påverkar andra människor i omgivningen, t.ex. syskon och andra närstående. Om personer med IF får stöd av god kvalitet och rätt omfattning är det sannolikt att även dessa personers livskvalitet påverkas gynnsamt. Dessa sekundära effekter hos närstående (till exempel minskad oro, förbättrade möjligheter för övriga barn i familjen att lyckas i skolan och få egen tid med föräldrar, ökade möjligheter för andra närstående att arbeta m.m.) är viktiga att lyfta fram, men för att skapa tydliga orsak-verkan-samband väljer Payoff att inte ta med dessa sekundära effekter i beräkningarna. Det betyder att, utöver vad som beskrivs i denna utvärdering, uppstår sannolikt ytterligare samhällsekonomiska effekter.

LSS-insatsernas utveckling

En viktig del, för att få underlag till denna utvärdering samt våra beräkningar och analyser, är att studera underlag som beskriver utvecklingen av beviljade LSS-insatser över tid. Dessutom behöver vi förstå förutsättningar och livssituation för personer med IF och deras anhöriga. Därför har vi studerat en stor mängd statistik och rapporter som berör ämnesområdet. Nedan följer ett kapitel där vi sammanställer och analyserar statistik och underlag från rapporter. Det statistiska underlaget fokuserar i första hand på data, i den mån det finns, för tidsperioden 2010 till 2022. Vissa delar av analysen sker för kortare tidsperioder, då det inte varit möjligt att få fram grundläggande data för hela perioden mellan 2010 och 2022. Där det har varit möjligt fokuserar grundläggande data på grupp 1 i LSS personkrets, vilken är den primära målgruppen för denna utvärdering. För viss information har det dock inte varit möjligt att ta fram data direkt kopplat till individer i grupp 1. För denna data anger vi vilken målgrupp som data omfattar.

Enligt önskemål från FUB redovisas, i den mån det är möjligt, statistik avseende LSS-insatserna både inklusive och exklusive personlig assistans. Orsaken till att redovisa statistik exklusive personlig assistans är att personlig assistans har varit huvudfokus i den senaste LSS-utredningen, som redovisats i betänkandet *Översyn av insatser enligt LSS och assistansersättningen* (SOU 2018:88). Sedan dess har även flera utredningar och lagändringar genomförts rörande personlig assistans. Det finns därför ett behov att göra analyser som fokuserar på övriga LSS-insatser.

Den grundläggande statistiken i avsnittet nedan omfattar fyra delar; 1) antal personer som beviljats minst en insats enligt LSS, 2) antal beviljade LSS-insatser, 3) kostnadsutvecklingen för beviljade insatser samt 4) tid för beviljade insatser. Underlagen är framtagna av personal på Socialstyrelsen samt underlag från Kolada, Kommun- och landstingsdatabasen för öppna jämförelser. Vissa data i utvärderingen är även hämtade från SCB. Utöver den grundläggande statistiken har vi tittat på information utifrån ett genusperspektiv. För denna del har vi utgått från analyser och resonemang som finns i olika rapporter som belyser ämnesområdet. Ett särskilt fokus läggs på skillnader mellan mammors och pappors livssituation i familjer som har barn med IF.

Antal personer i grupp 1 i LSS personkrets

Den målgrupp som står i centrum för denna rapport är grupp 1 i LSS personkrets, även om det i vissa fall förekommer hänvisningar till andra grupper eftersom det inte alltid finns information och data som enbart visar just denna målgrupp. Enligt Socialstyrelsen fanns det 70 248 personer i grupp 1 i personkrets LSS år 2022, vilka hade minst en verkställd och kommunalt beviljad insats enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Antal beviljade insatser, grupp 1

Totalt beviljade LSS-insatser, inklusive Personlig assistans

För att få en uppfattning av utvecklingen av LSS-insatser över tid, har vi sammanställt antal beviljade insatser per 10 000 invånare under åren 2010 till 2022 för grupp 1 i LSS personkrets. Nedan redovisas utvecklingen både för varje enskild insats och den totala utvecklingen. Redovisningen görs först för samtliga insatser. I nästkommande stycke görs en separat redovisning exklusive personlig assistans.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Personlig assistans (9 § 2 LSS)	1,4	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	1,8	2,1	2,2	2,3	2,4	2,2	2,2
Ledsagarservice (9 § 3 LSS)	6,8	6,7	6,5	6,4	6,3	6,3	6,2	5,9	5,8	5,6	5,5	5,2	5,1
Kontaktperson (9 § 4 LSS)	18,7	18,6	18,7	18,5	18,4	18,3	18,0	17,7	17,5	17,0	16,4	16,0	15,4
Avlösarservice (9 § 5 LSS)	3,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,6	3,6	3,6	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7
Korttidsvistelse (9 § 6 LSS)	10,1	10,0	9,8	9,7	9,6	9,6	9,4	9,1	9,0	8,7	8,3	8,3	8,2
Korttidstillsyn (9 § 7 LSS)	5,4	5,2	4,9	4,7	4,6	4,4	4,4	4,3	4,3	4,4	4,3	4,3	4,5
Familjehem för barn och ungdomar (9 § 8 LSS)	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
Bostad m särskild service för barn o ungd (9 § 8 LSS)	1,4	1,3	1,2	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
Bostad med särskild service för vuxna (9 § 9 LSS)	21,6	22,0	22,4	22,8	23,2	23,6	23,9	24,3	24,5	24,6	25,0	25,3	25,4
Annan särskild anpassad bostad för vuxna (9 § 9 LSS)	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
Daglig verksamhet (9 § 10 LSS)	30,8	31,5	32,3	32,7	33,4	34,6	35,5	35,8	35,9	36,1	36,5	37,5	38,2
Totalt antal insatser per 10 000 invånare	99,9	100,4	101,1	101,1	101,8	103,5	104,2	104,2	104,2	103,8	103,4	103,9	103,9
Antal personer per 10 000 invånare	55,4	56,3	57,5	58,4	59,4	61,2	62,5	63,2	64,0	64,5	65,1	66,2	66,9
Antal insatser/person	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6

Tabell 1. Antal personer med olika insatser enligt LSS den 1 oktober per 10 000 invånare i grupp 1 i LSS personkrets under åren 2010 till 2022. Källa: Socialstyrelsen.

Som framgår av både tabell 1 ovan, tabell 2 nedan och i diagram 1 nedan, är den totala förändringen av beviljade insatser enligt LSS för Grupp 1, avseende hela tidsperioden (2010 till 2022), relativt liten. För hela tidsperioden sker en ökning av totala insatser per 10 000 invånare med fyra procent. I tabell 2 framgår att ökningen i beviljade insatser per 10 000 invånare helt och hållet skett mellan 2010 och 2016. Därefter är de beviljade insatserna per 10 000 invånare i stort sett oförändrade fram till 2022.

	diff år 2010 till 2016	procentuell förändring år 2010 till 2016	diff år 2016 till 2022	förändring år 2016 till 2022	diff år 2010 till 2022	procentuell förändring år 2010 till 2022
Personlig assistans (9 § 2 LSS)	0,41	29%	0,36	20%	0,77	55%
Ledsagarservice (9 § 3 LSS)	-0,65	-10%	-1,10	-18%	-1,75	-26%
Kontaktperson (9 § 4 LSS)	-0,66	-4%	-2,60	-14%	-3,26	-17%
Avlösarservice (9 § 5 LSS)	0,36	11%	0,12	3%	0,48	15%
Korttidsvistelse (9 § 6 LSS)	-0,68	-7%	-1,21	-13%	-1,89	-19%
Korttidstillsyn (9 § 7 LSS)	-0,99	-18%	0,14	3%	-0,85	-16%
Familjehem för barn och ungdomar (9 § 8 LSS)	-0,05	-50%	-0,01	-20%	-0,06	-60%
Bostad m särskild service för barn o ungd (9 § 8 LSS)	-0,47	-34%	-0,16	-17%	-0,63	-45%
Bostad med särskild service för vuxna (9 § 9 LSS)	2,32	11%	1,47	6%	3,79	18%
Annan särskild anpassad bostad för vuxna (9 § 9 LSS)	-0,01	-2%	-0,03	-7%	-0,04	-9%
Daglig verksamhet (9 § 10 LSS)	4,72	15%	2,73	8%	7,45	24%
Totalt antal insatser per 10 000 invånare	4,28	4%	-0,30	0%	3,98	4%
Antal personer per 10 000 invånare	7,10	13%	4,36	7%	11,46	21%
Antal insatser/person	-0,14	-8%	-0,11	-7%	-0,25	-14%

Tabell 2. Differens i antal och procent avseende antal personer med olika insatser enligt LSS den 1 oktober per 10 000 invånare i grupp 1 i LSS personkrets mellan perioderna 2010 - 2016, 2016 - 2022 och 2010 - 2022). Källa: Socialstyrelsen.

Som framgår av tabell 2 sker ökningarna i antal beviljade insatser för insatserna Personlig assistans, Avlösarservice, Bostad med särskild service för vuxna samt Daglig

verksamhet. Övriga insatser minskar under den aktuella tidsperioden. Totalt har antalet beviljade insatser per 10 000 invånare ökat med fyra procent under perioden. Under samma tidsperiod har antalet personer med beviljade insatser ökat med 21 procent. Resultatet blir därför att det genomsnittliga antalet beviljade insatser per person minskar med 14 procent.

Totalt beviljade LSS-insatser, exklusive Personlig assistans

Enligt önskemål från FUB redovisar vi nedan utvecklingen för beviljade insatser, exklusive Personlig assistans. Om vi ur tabell 1 och 2 exkluderar statistiken för Personlig assistans erhålls de värden som redovisas i tabell 3 och 4 nedan. Tabell 3 redovisar totala antalet insatser per 10 000 invånare.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Totalt antal insatser per 10 000 invånare	98,5	98,9	99,6	99,6	100,3	101,8	102,3	102,1	102,0	101,5	100,9	101,7	101,7
Antal personer per 10 000 invånare	55,4	56,3	57,5	58,4	59,4	61,2	62,5	63,2	64,0	64,5	65,1	66,2	66,9
Antal insatser/person	1,78	1,76	1,73	1,71	1,69	1,66	1,64	1,61	1,59	1,57	1,55	1,54	1,52

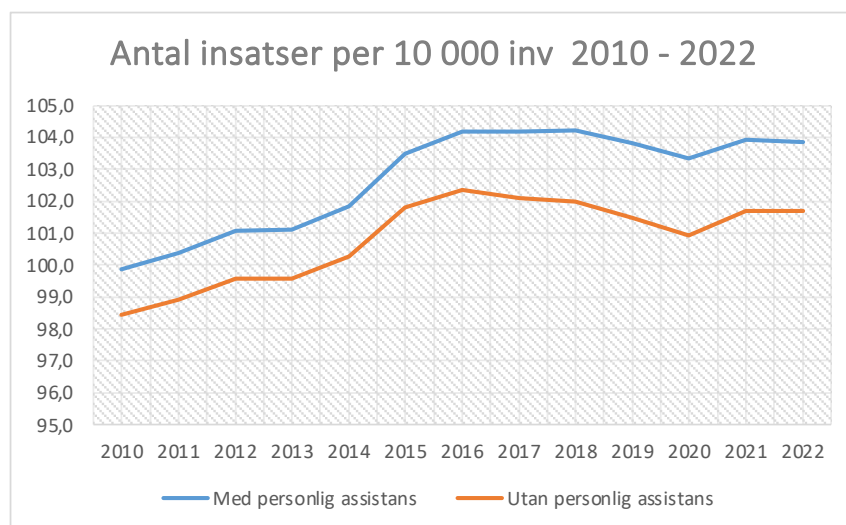
Tabell 3. Totalt antal insatser enligt LSS per 10 000 invånare, antal personer per 10 000 invånare och Antal insatser/person för grupp 1 i LSS personkrets, år 2010 till 2022, exklusive Personlig assistans. Källa: Socialstyrelsen.

Tabell 4 redovisar förändringen i antal och procent per 10 000 invånare.

	procentuell förändring år		procentuell förändring år		procentuell förändring år	
	diff år 2010 till 2016	2010 till 2016	diff år 2016 till 2022	2016 till 2022	diff år 2010 till 2022	2010 till 2022
Totalt antal insatser per 10 000 invånare	3,89	4%	-0,65	-1%	3,24	3%
Antal personer per 10 000 invånare	7,1	13%	4,36	7%	11,46	21%
Antal insatser/person	-0,14	-8%	-0,12	-7%	-0,26	-14%

Tabell 4. Differens i antal och procent avseende totalt antal insatser per 10 000 invånare i grupp 1 i LSS personkrets, mellan 2010 - 2016, 2016 - 2022 och 2010 - 2022, exklusive Personlig assistans. Källa: Socialstyrelsen.

Om vi jämför förändringen av totala insatser, inklusive och exklusive personlig assistans, ser vi att förändringen är mindre när Personlig assistans är exkluderad; den totala ökningen minskar från fyra till tre procent.

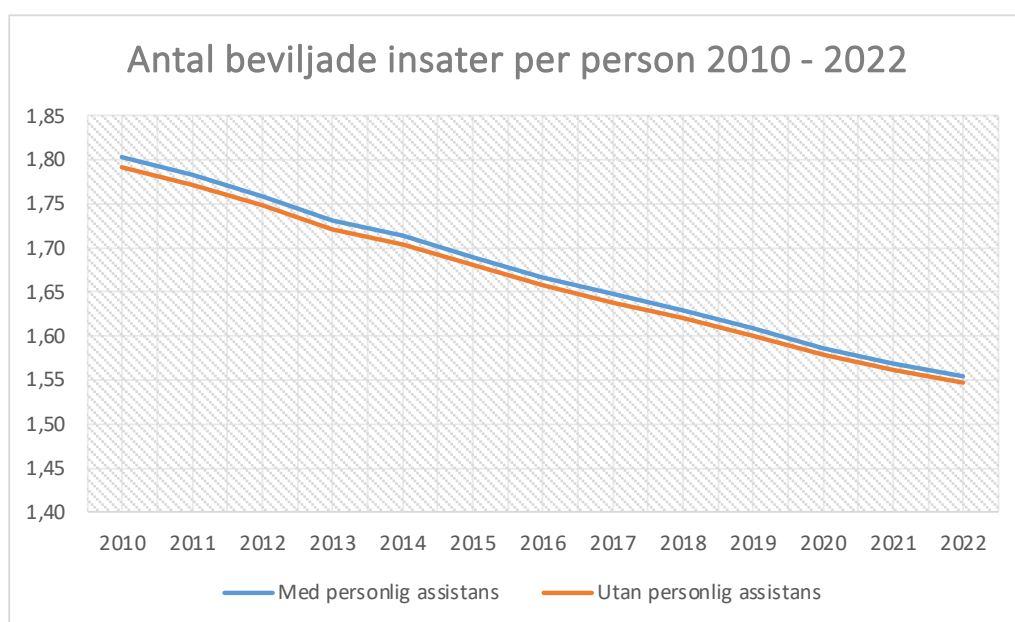
Diagram 1. Totala antalet insatser inklusive och exklusive Personlig assistans enligt LSS den 1 oktober per 10 000 invånare i grupp 1 i LSS personkrets, år 2010 till 2022. Källa: Socialstyrelsen.

När vi delar upp förändringen i olika tidsperioder framgår att tendensen i förändringarna är likartade. Såväl med som utan Personlig assistans ökar totala antalet insatser per 10 000 invånare med fyra procent mellan åren 2010 och 2016. Därefter planar båda kurvorna ut, se ovan i diagram 1.

Antal beviljade insatser per person

Antalet beviljade insatser per 10 000 invånare ökar generellt från 2010 till 2022. Ökningen sker dock framför allt mellan åren 2010 och 2016. Från 2016 till 2022 sker marginella förändringar. Samtidigt kan vi se att antalet personer som fått minst en LSS-insats beviljad har ökat stadigt under tidsperioden. Antalet personer i grupp 1 med beviljade LSS-insatser var år 2010 55,4 personer per 10 000 invånare inklusive personlig assistans och 54,9 utan. 2016 hade värdet ökat till 62,5 personer per 10 000 invånare inklusive och till 61,7 exklusive. 2022 var motsvarande siffra 66,9 personer per 10 000 invånare inklusive och 65,7 exklusive personlig assistans. Det betyder att allt fler personer får stöd via LSS-insatser, samtidigt som dessa personer i genomsnitt får ett allt färre antal insatser, något mindre för gruppen exklusive personlig assistans; -13,7 procent jämfört med -14,4 procent för gruppen inklusive.

Diagram 2. Antal beviljade insatser per person mellan 2010 och 2022 med och utan personlig assistans. Källa: Socialstyrelsen.

De genomsnittligt beviljade insatserna per person inklusive personlig assistans har minskat från 1,80 insatser år 2010 till 1,55 insatser år 2022. Detta motsvarar en total minskning med 13,9 procent. Motsvarande värden exklusive personlig assistans är mycket likartade; 1,78 och 1,52, vilket motsvarar en minskning på 14,6 procent, dvs marginellt större minskning än inklusive personlig assistans. *Det betyder att den enskilde individen har fått en tydlig minskning i antalet beviljade insatser.*

Kostnadsutveckling för beviljade insatser

Ovan har vi beskrivit utvecklingen av antalet beviljade insatser, uppdelat på respektive LSS-insats. För att ytterligare öka förståelsen för utvecklingen av LSS-insatser redovisar vi nedan den information som vi har kunnat få fram, avseende kostnader för LSS-insatser.

Generell kostnadsutveckling, 2011 till 2022

En viktig del i att förstå utvecklingen av utvecklingen av LSS-insatser är att titta på de kostnader som beviljade insatser leder till för den kommunala sektorn. Det är dock inte helt lätt att sortera ut kostnader som enbart är kopplade till LSS och framför allt inte att sortera kostnader som enbart är kopplade till grupp 1 i LSS personkrets.

Kolada, Kommun- och landstingsdatabasen, är en öppen databas med information om kommuner och regioner. I Kolada-databasen finns olika uppgifter på kostnadsutvecklingen gällande personer med funktionsnedsättning. Här har vi lyckats plocka fram utvecklingen under perioden från 2011 till 2022, se tabell 5. Kostnaderna redovisas med stöd av tre olika nyckeltal; 1) Kostnad funktionsnedsättning totalt (SoL, LSS, SFB), kr/invånare (Id 25 022)¹, 2) Kostnad funktionsnedsättning totalt (SoL, LSS, SFB) minus ersättning från Försäkringskassan enligt SFB, kr/invånare (Id 25 018)² samt 3) Nettokostnad funktionsnedsättning totalt (SoL, LSS, SFB), kr/invånare (Id 25 034)³.

Det finns således inte någon information tillgänglig som visar kostnadsutvecklingen enbart för grupp 1 i personkretsen för LSS, utan statistiken redovisar enbart utvecklingen för bredare målgrupper. Uppgifterna kan därför inte fungera som underlag för direkta jämförelser med antal beviljade insatser för grupp 1. Istället ska underlagen avseende kostnader snarare ses som riktvärden för att visa den generella kostnadsutvecklingen för olika insatser.

Id	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2011-22	procent
N25022	6 096 kr		6 530 kr	6 639 kr	6 881 kr	7 066 kr	7 233 kr	7 438 kr	7 591 kr	7 785 kr	7 974 kr	8 281 kr	2 184 kr	36%
N25018	5 199 kr		5 701 kr	5 846 kr	6 124 kr	6 367 kr	6 601 kr	6 845 kr	7 037 kr	7 266 kr	7 474 kr	7 800 kr	2 601 kr	50%
N25034	4 847 kr	5 058 kr	5 322 kr	5 465 kr	5 734 kr	5 959 kr	6 185 kr	6 399 kr	6 576 kr	6 651 kr	6 909 kr	7 211 kr	2 365 kr	49%

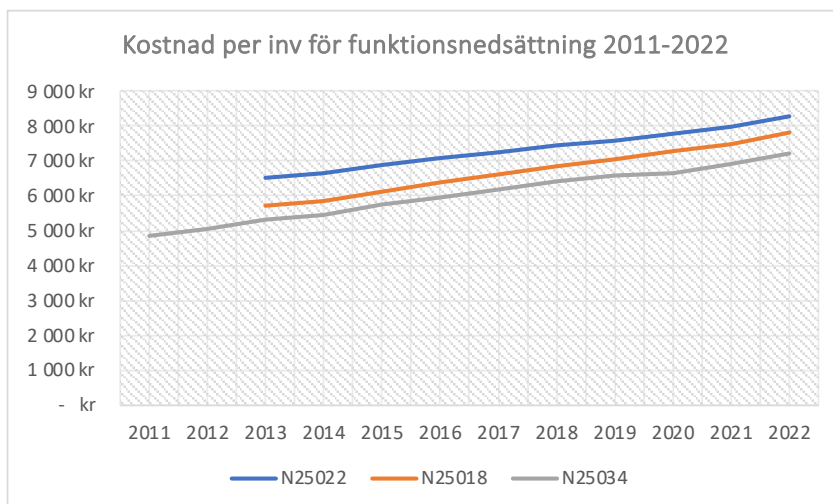
Tabell 5. Utvecklingen över kostnad per inv i riket för funktionsnedsättning (enl SoL, LSS, SFB) mellan 2011 och 2022, löpande priser. Källa: Kolada.

¹ Kostnaderna motsvarar en bruttokostnad, minus interna intäkter och försäljning till andra kommuner och regioner för insatser för personer med funktionsnedsättning, dividerat med antal invånare per den 31/12 varje enskilt år. Avser kostnader för samtliga regioner. Källa Kolada

² Bruttokostnad minus interna intäkter och försäljning till andra kommuner och regioner för insatser för funktionsnedsatta (utom färdtjänst), exkl. ersättning från Försäkringskassan, dividerat med antal invånare totalt per den 31/12 varje enskilt år. Avser samtliga regioner. Källa: Kolada.

³ Nettokostnad funktionsnedsättning (SoL/HSL och LSS/SFB) totalt, dividerat med antal invånare per den 31/12 varje enskilt år. Källa: Kolada.

I tabell 5 framgår att kostnad per invånare, beroende på hur den mätes, har ökat mellan 36 och 50 procent i löpande priser under den aktuella tidsperioden 2011 – 2022. Under samma tidsperiod var inflationen⁴ 32 procent. Därigenom har den reala kostnaden per invånare för beviljade insatser ökat med mellan fyra och 18 procentenheter, beroende på hur kostnaden mäts under den aktuella perioden.

Diagram 3. Olika kostnader per invånare för funktionsnedsättning (enl SoL, LSS, SFB). Id 25 022 avser kostnad totalt, Id 25 018 avser kostnad totalt minus ersättning från FK och Id 25 034 Nettokostnad totalt. Löpande priser, dvs inflationen inräknad. Källa: Kolada

Enligt Kolada utgjorde kostnaden för alla kommuner per brukare inom LSS år 2011 ca 436 000 kr och för år 2022 hade kostnaden ökat till 616 000 kr. Detta motsvarar en ökning på 41 procent vilket ligger i linje med kostnadsutvecklingen per invånare i tabell 5. Den reala ökningen ligger nio procentenheter över inflationen. Därmed kan vi konstatera att det har skett en real kostnadsökning för insatser beviljade enligt LSS under den aktuella tidsperioden.

Utveckling av timmar för beviljade insatser

Utöver att beskriva och analysera antal beviljade insatser och kostnader för beviljade insatser är det av intresse att kunna visa på utvecklingen av den tid som personer med IF och deras anhöriga faktiskt får i form av stödinsatser.

Att hitta underlag, sammanställa och analysera timmar för alla beviljade LSS-insatser har inte varit möjligt, då det inte finns komplett information för samtliga insatser. I denna del av statistikanalysen redovisar vi medelvärdet för tid per månad under perioden 2010 till 2022 för följande insatser, avseende totala personkretsen för LSS:

- Personlig assistans, tim/mån
- Ledsagarservice, tim/mån
- Avlösarservice, tim/mån
- Korttidsvistelse, dygn/mån

⁴ Inflation är ökning av den allmänna prisnivån, vilket gör att man kan köpa färre varor och tjänster för samma mängd pengar. Inflation mäts vanligtvis med hjälp av förändringen av ett prisindex under en 12-månadersperiod. Det vanligaste prisindexet i Sverige är konsumentprisindex (KPI). Källa: Riksbanken

Av de fyra insatserna har den beviljade tiden för personlig assistans ökat kraftigt, medan för de tre övriga insatserna har den beviljade tiden minskat. Tiden som beviljats för Personlig assistans har ökat motsvarande 74 procent under perioden 2010 till 2022.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	diff	%
Personlig assistans (9 § 2 LSS), h/m	150,0	161,0	165,0	178,0	191,6	199,7	213,8	234,0	245,2	253,2	252,5	251,8	261,2	111,20	74,1%
Ledsagarservice (9 § 3 LSS), h/mån	23,3	23,2	22,8	22,5	22,3	22,0	21,7	21,3	22,9	20,7	20,2	19,6	19,0	-4,30	-18,5%
Avlösarservice (9 § 5 LSS), h/mån	25,6	26,2	25,4	25,6	25,3	25,4	25,0	25,1	26,3	24,3	23,0	21,6	21,0	-4,60	-18,0%
Korttidsvistelse, dygn/månad	5,0	5,1	5,1	5,1	5,0	5,0	5,0	4,9	4,9	5,1	4,9	4,7	4,6	-0,40	-8,0%

Tabell 6. Utvecklingen över medelvärdet i timmar och dygn för beslutade och verkställda insatser för olika insatser enl total personkrets LSS mellan 2010 och 2022. Källa: Socialstyrelsen

Utifrån det tillgängliga underlaget kan vi enbart analysera utvecklingen för vissa, enskilda insatser. Det är således inte möjligt att dra någon säker och generell slutsats huruvida volymen (timmar och dygn) har minskat eller ökat för de totalt beviljade LSS-insatserna under den aktuella tidsperioden. Det finns därför ett behov av att utveckla rutiner för fortsatta och utökade analyser av beviljade timmar/tid.

Analys ur ett genusperspektiv

Vid analyser av hur resurser fördelas vid stöd till utsatta grupper är det alltid intressant att sammanställa och analysera data utifrån ett genusperspektiv. Nedan gör vi analyser för rapportens båda huvudsakliga målgrupper; personer med IF samt anhöriga.

Analys ur ett könsperspektiv; personer med IF

Det finns fler män jämfört med kvinnor i grupp 1 i LSS personkrets, vilket beror på att diagnoserna IF och autism är vanligare bland pojkar/män. Enligt Socialstyrelsens rapport, Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning – Lägesrapport 2023, är vissa funktionsnedsättningar vanligare bland män än kvinnor i totalbefolkningen. Exempelvis gäller det intellektuell funktionsnedsättning och autism, vilka omfattas av grupp 1 i personkretsen för LSS. I rapporten utgår man från underlag från 2021, där det framgår att männen utgör 59 procent och kvinnor utgör 41 procent av den totala målgruppen. Det framgår också att skillnaderna är störst bland yngre. En förklaring till detta kan vara att forskning visar att flickor får diagnoser senare än pojkar. Detta är sannolikt även en förklaring till att skillnaderna i beviljade LSS-insatser minskar med ökad ålder.

Analys ur ett könsperspektiv; anhöriga

Anhöriga ger vård, hjälp och stöd till personer med intellektuella funktionshinder. I rapporten "Kostnadsanalys av anhörigomsorg – Uppskattningar från en nationell undersökning i Sverige" från Nationellt kompetenscentrum anhöriga år 2022 framgår att denna typ av stöd, vilket betecknas som informell vård, ökar i de flesta OECD-länder. Där konstateras att de anhöriga ofta ger omfattande omvårdnadsinsatser, vilket får inverkan på deras allmänna hälsa och deras möjligheter att arbeta. Socialstyrelsens

rapport "Anhöriga som vårdar eller stödjer någon de står nära" lyfter också fram att det är av stor vikt att titta på just anhörigas hälsa och deras möjligheter att arbeta, när negativa effekter ska analyseras av att anhöriga inte får stöd i tillräcklig omfattning när de ger stöd till en närstående. Det är med denna bakgrund som vi längre fram i denna rapport fokuserar just på de anhörigas hälsa och möjlighet att arbeta, när vi beräknar och visar på de samhällsekonomiska effekterna som skapas genom stöd från beviljade LSS-insatser.

I samma rapport från Socialstyrelsen kan man läsa om konsekvenser för anhöriga avseende arbete och ekonomi. Exempelvis kan anhöriga dels begränsas avseende den möjliga omfattningen att arbeta, dvs tjänstgöringsgrad, dels avseende framtida löneutveckling. Exempelvis uppgav 7 procent att deras möjlighet att arbeta eller studera minskat med 25-50 procent och 3 procent uppgav att den minskat med mer än 50 procent på grund av att de gett anhörigomsorg. Anhöriga kan även påverkas ekonomiskt genom att de måste ge ekonomiskt stöd till personen som de ger stöd och vård till. Exempelvis är det många personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS som är beroende av bidrag från anhöriga för att klara sig ekonomiskt. Utöver ekonomiska konsekvenser är det många anhöriga som anger att familjerelationerna påverkas, möjligheter att träffa vänner och ägna sig åt egna intressen minskar samt att deras tid och möjligheter till återhämtning blir lidande.

En rapport från Socialstyrelsen från 2014 visar att anhöriga påverkas olika beroende på orsaken till anhörigomsorg. De som ger anhörigomsorg till ett barn påverkas mest avseende förvärvsarbete, ekonomi och livskvalitet. Anhöriga som däremot ger anhörigomsorg till maka/make/partner påverkas i högre grad vad gäller hälsa. Generellt visar även rapporten att kvinnor påverkas mer negativt av anhörigomsorg jämfört med män. Enlig Nka-rapporten "Anhöriga som kombinerar förvärvsarbete och anhörigomsorg" är det dessutom fler kvinnor än män som ger en omfattande omsorg till närstående.

Exempelvis är det vanligare att kvinnor gör förändringar i arbetslivet på grund av anhörigomsorg, vilket leder till lägre inkomst och lägre pension. Bland föräldrar till barn med funktionsnedsättning är exempelvis kvinnor överrepresenterade när det gäller upplevelsen av att de får en försämrad hälsa på grund av att det finns bristande stöd till deras barn. I vissa fall i sådan omfattning att det leder till sjukskrivning. Socialstyrelsen konstaterar i rapporten "Anhöriga som vårdar och stödjer någon de står nära" att föräldrar till barn med funktionsnedsättning är särskilt hårt belastade och utsatta.

Slutsatsen är att anhörigomsorg många gånger påverkar både de anhörigas förutsättningar att arbeta och deras hälsa. Påverkan på arbetslivet kan ske på flera olika sätt. Exempelvis går anhöriga ner i arbetstid, de avstår från att ta på sig ökat ansvar på sin arbetsplats, tackar nej till erbjudande om mer avancerade tjänster och går i pension tidigare jämfört med andra. Det finns även personer som valt att helt säga upp sig från sin anställning för att kunna ge anhörigomsorg. Omfattningen av påverkan på den anhörige är relaterad till omfattningen av anhörigomsorgen. Ju mer omsorg som den anhörige ger, desto större blir konsekvenserna på arbetslivet och därigenom även individens inkomster. Generellt är det fler kvinnor som får minskade inkomster och deras inkomster minskar även i större omfattning än för männen. När det specifikt gäller anhöriga till personer med funktionsnedsättning så visar studier att det främst är mammor som får ett starkt reducerat yrkesliv.

När det gäller påverkan på hälsa visar rapporten "Anhöriga som kombinerar förvärvsarbete och anhörigomsorg, Nka 2016" att drygt fem procent av kvinnorna och drygt två procent av männen som ger anhörigomsorg har fått en sådan nedsatt hälsa att de blivit sjukskrivna under kortare eller längre perioder. Det finns även en förhöjd risk att framför allt mammor till barn med omfattande funktionsnedsättning blir förtidspensionerade. Mammor tar oftare huvudansvaret i familjen för omsorg och samordning av stöd till barn med funktionsnedsättningar. Pappor tar istället ett större ansvar för familjens försörjning.

Livssituation och förutsättningar

Allmänt

I det följande kapitlet redovisas den bild av livssituationen och förutsättningarna som personer med IF och deras anhöriga lever under. Informationen har vi fått via de djupintervjuer som utvärderarna har gjort. Intervjuer har gjorts med personer med IF, anhöriga till personer med IF, myndighetspersoner och forskare. Därutöver har utvärderarna haft en löpande kontakt med personal på FUBs kansli. Bilden kompletteras även med information från relevanta rapporter och studier. Inom ramen för denna utvärdering har vi även samlat in information via enkäter.

Väl fungerande LSS-insatser gör skillnad

När personer med IF beskriver vad de tycker är viktigt i livet lyfter de fram i princip samma saker som de flesta i vårt samhälle tycker är viktiga. De vill ha någonstans att bo där de trivs, de vill ha en meningsfull sysselsättning på dagarna och de vill kunna umgås med vänner och göra aktiviteter på sin fritid. Skillnaden är att personer med IF och deras anhöriga behöver olika typer av stöd för att detta ska fungera. Allt från särskilt anpassade boenden till personal som kan ge stöd i olika form. Det är detta stöd som ska tillgodoseas genom Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

I intervjuer och i svaren från enkätundersökningen framgår att alla är överens om att ett välfungerande stöd av LSS-insatser gör stor skillnad i deras liv. För personer med IF höjer LSS-insatserna livskvaliteten genom att de får en meningsfull sysselsättning på dagarna, de får stöd i boendet så att de kan leva ett självständigt liv och de får möjlighet till en aktiv fritid och socialt umgänge. För anhöriga innebär tillräckliga och välfungerande LSS-insatser att de får avlastning i vardagen. De känner en ökad trygghet och en mindre stress över att de själva ständigt måste vara närvarande för att ge sitt barn omvårdnad och stöd. Därigenom kan de dels i ökad omfattning förvärvsarbeta, dels minskar ohälsan hos anhöriga så att de slipper sjukskrivningar.

Med välfungerande LSS-insatser menar de intervjuade personerna att insatserna dels blir beviljade i den omfattning som personen med IF och dennes anhöriga anser att de har behov av, dels att LSS-insatserna utförs med god kvalitet.

I den genomförda enkätundersökningen framgår att cirka 70 procent av de tillfrågade personerna med IF anser att de generellt får det stöd som de är i behov av. Det betyder samtidigt att 30 procent av de tillfrågade personerna med IF anser att de i dagsläget *inte* får det stöd som de är i behov av för att kunna leva ett liv som andra. Avseende samma frågeställning svarar ca 60 procent av de anhöriga att familjen har de LSS-insatser som de behöver, vilket betyder att cirka 40 procent av de anhöriga anser att de *inte* har de insatser som de är i behov av.

Personalomsättning påverkar kvaliteten

De intervjuade personerna beskriver allt från att de är nöjda med de insatser som de har beviljats till att de har behov av både mer insatser och att insatserna utförs på ett bättre sätt. När det gäller kvaliteten på de utförda insatserna beskriver personer med IF och deras anhöriga exempelvis att stor personalomsättning i LSS-verksamheterna är ett problem. När erfaren personal försvinner så försvinner även den trygghet, tillit och det förtroende som har byggts upp mellan personer med IF, anhöriga och personalen. Vid byte av personal måste nya relationer byggas upp, vilket kan vara väldigt jobbigt för den enskilde personen. Den nya personalen känner dessutom inte till individens behov och personlighet. De har därför inte förutsättningar att utföra stödinsatser på ett lika välfungerande sätt som personal kan göra när de lärt känna personen med IF och deras anhöriga under en längre tid. Samtidigt har vi fått flera berättelser där stödet fungerar bra, där individen med IF och deras anhöriga är nöjda och där LSS-insatserna ger en betydande livskvalitet till den/de individer som får ta del av stödet.

Övergången mellan skola och arbetsliv är en utmaning

I det svenska samhället är en gymnasieexamen med godkända betyg en stark ”friskfaktor” för att unga ska klara av att ta steget in i vuxenvärlden och på sikt klara av att försörja sig själva och leva ett självständigt liv. Samtidigt har det i utvärderingen gång på gång framkommit att just övergången från skola till arbetsliv är en extra hög tröskel för ungdomar med IF när det gäller deras möjligheter att komma vidare i sin utveckling.

Enligt Skolverket ska den anpassade gymnasieskolan ge elever med intellektuell funktionsnedsättning en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt bidra till personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Samtidigt vet vi att den anpassade gymnasieskolan (tidigare kallad särskolan) inte ger sina elever samma förutsättningar som den ordinarie gymnasieskolan. Anpassad gymnasieskola ger exempelvis inte behörighet till fortsatta studier på högskola eller universitet. Elever från den anpassade skolan som vill studera vidare, hänvisas istället till ett fåtal utbildningar på folkhögskola eller anpassade utbildningar på Komvux. En kartläggning från Skolverket, ”Arbete, studier och daglig verksamhet efter gymnasiesärskolan, 2022” visar att det bara är 11 procent av eleverna som går vidare till fortsatta studier efter anpassad gymnasieskola och bara 9 procent av eleverna som går vidare till arbete. Underlaget avser uppföljning som visar på statistik från hösten direkt efter avslutade studier. Däremot går 51 procent vidare till daglig verksamhet. Av de kvarvarande ungdomarna hamnar merparten i gruppen UVAS, dvs Unga som varken arbetar eller studerar. Därmed är det en stor andel av ungdomar med IF som inte ges möjlighet att prova fortsatta studier, praktik och arbete efter att de avslutat studier på anpassad gymnasieskola.

I doktorsavhandlingen ”Sysselsättning och social rättvisa – En nationell registerstudie om 12 269 unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, Högskolan i Halmstad 2016” beskrivs utvecklingen för unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning som går ut gymnasiesärskola (nuvarande anpassad gymnasieskola). Denna analys visar att 47 procent av ungdomarna går vidare till daglig verksamhet, 22 procent går

vidare till förvärvsarbete där merparten har subventionerade anställningar och 7 procent går vidare till fortsatta studier i någon form. 24 procent hamnar i kategorin Annat, exempelvis UVAS. Vi kan därmed konstatera att det är en låg andel av personer med IF som får tillräckligt stöd att ta steget till fortsatta studier eller arbete efter avslutade studier inom den anpassade skolan.

Enkätundersökningen som är gjord i denna utvärdering visar att den absoluta merparten av personer med IF som svarat på enkätens frågor idag har en plats inom daglig verksamhet. Det är cirka 35 procent som beskriver att de skulle vara intresserade av att prova fortsatta studier. Enkätundersökningen visar också att fem procent vill pröva lönearbete eller praktikplats, vilket är betydligt fler än de som faktiskt lämnar daglig verksamhet för annan sysselsättning.

Det är dock svårt att analysera och fullt ut förstå orsakerna till de relativt låga nivåerna. En trolig orsak är sannolikt att dessa personer aldrig har fått en tydlig chans och stöd att fullt ut prova sina utvecklingsmöjligheter, utan istället direkt beviljas daglig verksamhet. Därmed har dessa personer också svårt att bedöma vad de går miste om. Det är svårt att vara intresserad av något som man inte känner till. Socialstyrelsens öppna jämförelser 2023 för LSS visar exempelvis att det bara är 15 procent av kommunerna som idag har en aktuell rutin för att individer med daglig verksamhet ska få pröva möjligheten till arbete eller praktikplats. Det betyder att det är få kommuner som arbetar aktivt med motivationsarbete för att personer med daglig verksamhet ska bli intresserade och redo att pröva arbete eller praktik.

Sociala kontakter är viktiga

I de intervjuer som är gjorda inom ramen för denna utvärdering lyfter personer med IF främst fram en aktiv fritid och möjligheten till sociala kontakter som viktiga förbättringsområden avseende beviljade LSS-insatser. Många beskriver att de har fått minskade insatser i form av ledsagarservice och kontaktperson, alternativt att dessa helt har tagits bort. Motsvarande information framkommer även i den mer omfattande enkätundersökningen. Detta bekräftas även av Socialstyrelsens statistik där ledsagarservice har minskat med 26 procent mellan åren 2010 och 2022. Kontaktperson har under samma tidsperiod minskat med 17 procent.

De personer som besvarat våra frågor beskriver att resultatet blir att de blir mer hemmasittande och mer socialt isolerade. I våra undersökningar framkommer också att personal på boende med särskild service inte kan ersätta den funktion som ledsagarservice och kontaktperson erbjuder. Detta lyfts även i LSS utredningens betänkande (SOU 2018:88). Där framgår följande: "Biträde av kontaktperson är en insats med betydelse både för möjligheten att få en aktiv och meningsfull fritid och för att få mänskliga kontakter utöver det professionella stödet som bl.a. övriga insatser i LSS ger. Vi anser därför att det är självklart att kontakter med personal inom olika former av LSS-verksamhet inte kan svara mot det behov som en kontaktperson är avsett att ge stöd för."

LSS-insatser för anhöriga

LSS insatser som riktar sig till anhöriga utgör en viktig del av stödet för att skapa en fungerande livssituation för familjer med barn som har IF. Insatsen avlösarservice lyfts fram av anhöriga som en viktig insats för att de ska kunna ha ett fungerande vardagsliv och klara av att arbeta i större omfattning. Under perioden 2010 – 2022 har insatsen ökat med cirka sex procent, dock från en låg nivå. Samtidigt har insatserna korttidsvistelse och korttidstillsyn minskat. Dessa insatser främjar både avlastning för föräldrar och ger barn och unga med funktionsnedsättning möjligheter till en mer meningsfull fritid med fler sociala kontakter. Dessa två insatser har under perioden minskat med 19 respektive 16 procent.

Myndigheter och forskare

Inom ramen för uppdraget att visa på samhällsekonomiska effekter, kopplat till LSS-lagstiftningen och beviljade insatser, så har utvärderarna intervjuat företrädare för Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Myndigheten för delaktighet, Skolverket, SKR samt forskare på Lunds universitet och Marie Cederschiöld högskola. Nedan ger vi en sammanfattning av vad som framkommit i dessa intervjuer.

Syftet med LSS

Det grundläggande syftet med LSS-lagstiftningen är att personer med IF ska få stöd i sin vardag för att främja delaktighet i samhället och goda levnadsvillkor, så att de får förutsättningar att leva ett liv som andra. En viktig grundtanke med LSS är att den ska stärka personens egenmakt. Personer ska kunna göra egna val och styra sina egna liv. Stödet från de insatser som kan beviljas ska kompensera för personers funktionsnedsättning och bidra till en grundtrygghet för individen och dennes anhöriga.

Egenförsörjning och arbetsmarknad

En viktig del i grundtanken med LSS är att individen ska ges stöd och möjlighet att utvecklas för att på kortare eller längre sikt etablera sig på arbetsmarknaden. Därigenom ska individen, helt eller delvis, kunna försörja sig själv. Arbete är också ett av målen med insatsen daglig verksamhet. Att gå till daglig verksamhet gör att många som har insatsen känner att de bidrar i samhället. Kopplingen till arbetsmarknaden beskrivs dock av flera av de intervjuade personerna som ett utvecklingsområde. Det är idag få personer med IF som har LSS-insatser som arbetar, men det är svårt att få en generell överblick av omfattningen. Att få möjligheten att jobba och försörja sig själv skapar stora värden, både ekonomiskt och i form av livskvalitet. Det är viktigt för människor att känna sig behövda, att de gör nytta och bidrar i samhället. Människor känner stolthet när de kan försörja sig själva och arbete är även en bra grund för sociala kontakter och personlig utveckling. Detta är inte enbart en fråga kopplat till LSS, utan samhället i stort måste bli bättre på att stötta personer med IF till fortsatta studier och arbete. Det måste finnas ett fungerande samspel mellan kommuner, Försäkringskassa, Arbetsförmedling och de anhöriga, för att stödet ska fungera bra. Även föreningslivet är viktigt att involvera.

Viktiga delar i att stärka stödet till personer med IF att etablera sig på arbetsmarknaden är att förbättra stödet i övergången från anpassad skolgång till fortsatta studier eller arbete. Det är även viktigt att utveckla arbetssätt och stöd inom daglig verksamhet så att individer i större utsträckning motiveras och rustas för att pröva praktik och arbete. I intervjuerna beskrivs även att det finns inlåsningseffekter i socialförsäkringssystemet, vilket ytterligare försvårar individernas möjligheter att utvecklas mot egenförsörjning genom arbete.

Behov av utveckling

I flera intervjuer lyfts behovet fram av en ny utredning. Det är 30 år sedan LSS kom. Nu behövs nytänkande och fortsatt utveckling. Exempelvis nämns att fler typer av insatser behövs. Insatserna är i dag alltför ”fyrkantiga” i förhållande till individernas behov. Det behövs även mer evidens kring metoder och arbetssätt. Det lyfts även fram att det behövs ett större fokus på att personer med IF ska få stöd att pröva praktik och arbete samt att utbildningssystemet inte stödjer fortsatta studier. Även uppföljning av hur många personer med IF som kommer i arbete lyfts fram som ett utvecklingsområde.

Vad är samhällsekonomisk utvärdering?

Det huvudsakliga syftet med denna utvärdering är att svara på vilka samhällsekonomiska effekter som skapas genom att personer med IF och deras anhöriga får stöd av LSS-insatser. Nedan gör vi en allmän beskrivning av de samhällsekonomiska samband som skapar ekonomiska effekter. I det efterföljande kapitlet redovisar vi sedan de faktiska effekterna som uppstår, utifrån den information som vi har fått avseende personer med IF samt deras anhöriga i denna utvärdering och i förhållande till stöd kopplat till beviljade LSS-insatser.

Allmänt om samhällsekonomisk nytta

Samhällsekonomisk utvärdering av sociala insatser genomförs för att visa på det värde som skapas genom att satsa på att stödja utsatta grupper i samhället till ett bättre liv, ökad inkludering, ett bättre mående samt att de i ökad omfattning kan försörja sig själva genom arbete. I detta uppdrag tittar vi specifikt på den nytta som kan uppstå genom att individer med IF och deras anhöriga får väl dimensionerade och väl utförda insatser inom LSS.

Det är viktigt att definiera och skilja på vissa begrepp. *Samhällsnytta* är ett vitt begrepp och består av flera delar. Vi delar upp samhällsnytta i två delar; *samhällsekonomisk nytta* och *livskvalitet/social nytta*. Den samhällsekonomiska nyttan uppstår när en individ kommer i arbete och klarar av att producera efterfrågade varor och tjänster samt när en individ har en god hälsa och klarar sig med mindre stöd från olika aktörer i samhället, exempelvis vården. Den samhällsekonomiska nyttan fångar de ekonomiska effekterna och är den del som står i centrum för denna utvärdering.

Livskvalitet och social nytta fokuserar mer på individens egen upplevelse av sin hälsa och sin livssituation, vilken bäst beskrivs i kvalitativa och kvantitativa termer. Dessa faktorer bör ses som förklaringsvariabler till varför den samhällsekonomiska nyttan har uppkommit. Livskvalitetsfaktorerna sätter det ekonomiska resultatet i ett sammanhang och förbättrar möjligheten till analys och slutsatser.

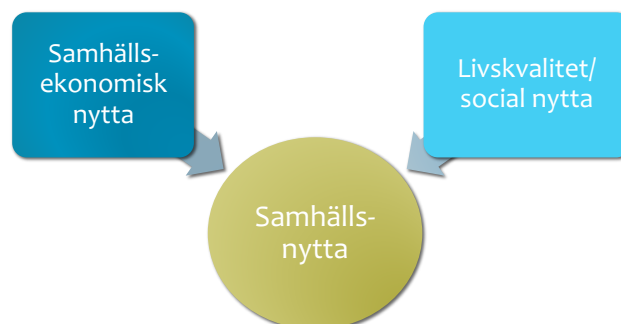

Bild 1. Modell Samhällsnytta

Den samhällsekonomiska nyttan kan i sin tur brytas ner i ytterligare två delar; *produktionsvärde* och *finansiella effekter*. Produktionsvärde visar på de värden som skapas när individer kommer i arbete och/eller klarar sig med mindre stöd, exempelvis från vården. De *finansiella effekterna* visar i sin tur vilka transaktioner som uppstår när betalningsförmåga omfördelas i samhället. De finansiella effekterna består exempelvis av bidrag, skatter och lön.

Den samhällsekonomiska nyttan visar dels det värde som skapas för samhället i stort, dels kan den brytas ner och visa på hur värdet fördelar sig på olika sektorer i samhället.

NyttoSam - modell för samhällsekonomiska utvärderingar

Den samhällsekonomiska utvärderingen och analyserna i denna rapport har gjorts med hjälp av Payoffs modell NyttoSam, vilken redovisar de samhällsekonomiska effekterna för samhället som helhet samt nedbrutet för kommun, region och stat. NyttoSam bygger på grundläggande nationalekonomisk teori för cost/benefit-analyser samt lagar och regler för vårt socialförsäkringssystem, vårt skattesystem samt insatser inom det arbetsmarknadspolitiska området. Tanken med att visa de samhällsekonomiska effekterna är att:

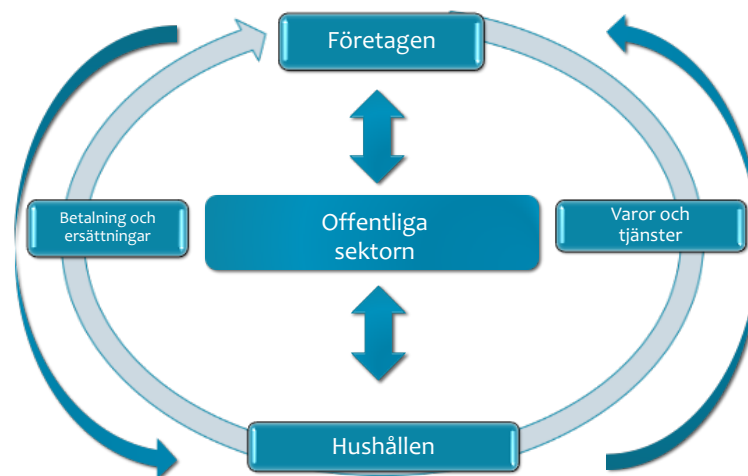
- Visa på de ”osynliga” kostnaderna av utanförskap, i huvudsak uteblivna intäkter på grund av att inte individer får möjlighet att arbeta i den omfattning som de skulle kunna göra.
- Beräkna intäkterna av främjande, förebyggande och stärkande insatser för att skapa ett förbättrat mående, innanförskap och personlig utveckling.
- Beskriva hur den ekonomiska nyttan fördelar sig mellan olika sektorer i samhället.

Sammantaget bidrar utvärderingen till en bättre helhetsbild, vilken kan ligga till grund för hur fortsatta satsningar och investeringar i välfärden kan göras på ett långsiktigt och hållbart sätt.

Samhällsekonomisk analys

Samhällsekonomiska kretsloppet

Nedan beskriver vi viktiga delar i den samhällsekonomiska analysen, det så kallade samhällsekonomiska kretsloppet. Hushållen erbjuder sin tid och sin kompetens till privata och offentliga arbetsgivare för att kunna producera efterfrågade varor och tjänster. För detta får hushållen betalning i form av lön. Dessutom betalar både hushåll och arbetsgivare in skatt till offentliga sektorn. Personer som inte kan arbeta kan därför få olika typer av ersättningar och stöd.

Bild 2. Samhällsekonomiska kretsloppet

Finansiella och reala resurser

Vid samhällsekonomiska beräkningar är det viktigt att skilja på finansiella resurser (betalningar och ersättningar) och reala resurser (varor och tjänster). Finansiella resurser motsvarar transaktioner där köpkraft omfördelas i samhället mellan olika aktörer, t.ex. genom bidrag, skatter och lön. Finansiella resurser är av stor betydelse för enskilda aktörer, men på samhällsnivå tar dessa effekter ut varandra. Transaktionerna överför helt enkelt köpkraft mellan olika sektorer och aktörer, men transaktionen påverkar inte själva storleken på de totala resurserna.

Reala resurser motsvaras av värdet på de varor och tjänster som skapas och förbrukas. Dessa påverkar både de enskilda aktörerna och den totala samhällsekonomin. Det är de reala effekterna som blir det bestående samhällsekonomiska resultatet. Om fler kommer i arbete skapas ett ökat produktionsvärde i samhället. Om fler mår bra och behöver minskade insatser inom t.ex. sjukvården minskar kostnaderna för den totala resursförbrukningen i samhället. Summan av ökat produktionsvärde och minskad resursförbrukning utgör den totala samhällsekonomiska effekten.

Värdet av social investering

Syftet med att göra samhällsekonomiska utvärderingar är att visa på perspektiv som mer traditionella utvärderingar och ekonomiska analyser inte lyfter fram. Traditionella analyser fokuserar ofta på kortsiktiga effekter och kostnader som olika parter har för olika typer av stödinsatser, i detta fall insatser inom LSS. Genom att fokusera på ett socialt investeringsperspektiv lyfter vi istället fram de totala intäkter som skapas på längre sikt genom att personer med IF och deras anhöriga får adekvat stöd, så att de får en ökad livskvalitet, möjlighet till personlig utveckling och i ökad utsträckning kan försörja sig själva samt leva ett liv som andra.

Om värdet/intäkten som skapas med hjälp av väl fungerande LSS-insatser överstiger kostnaden för att genomföra insatsen skapas en lönsam social investering, sett ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Nedan beskrivs dessa samband.

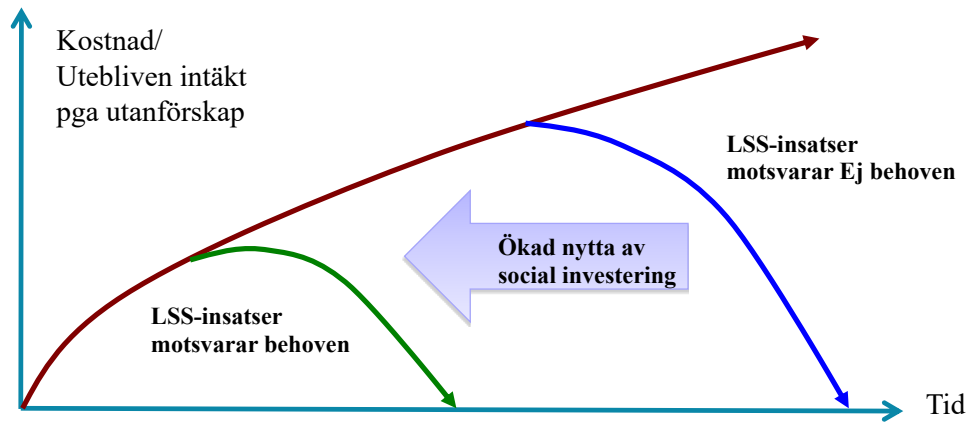

Bild 3. LSS-insatser som Social investering

Samhällsekonomiskt resultat – Effekter av utvecklingen av beviljade LSS-insatser

Den primära uppgiften i detta uppdrag är att beskriva och förklara de samhällsekonomiska effekter som uppstår för personer med IF och deras anhöriga i förhållande till beviljade LSS-insatser och att dessa motsvarar den omfattning och den kvalitet som de anser att de är i behov av. Det är av stor vikt att synliggöra de samhällsekonomiska effekterna av beviljade LSS-insatser, eftersom denna typ av beräkningar i princip alltid saknas i analyser av beviljade LSS-insatser och den livssituation som personer med IF och deras anhöriga lever under.

Nedan redovisar vi resultatet av utvärderingens arbete.

Samhällsekonomiska effekter för personer med IF

Grundläggande förutsättningar

Samhällsekonomiska intäkter skapas genom att personer i ökad grad klarar av att försörja sig genom lön från arbete samt genom att personer mår så bra att de klarar av att i större utsträckning leva ett självständigt liv, exempelvis genom ett minskat behov av stöd från sjukvården.

För att skapa oss en bild av i vilken omfattning som personer med IF skapar samhällsekonomiska effekter behöver vi information kring i vilken omfattning de kan och vill arbeta. Underlaget som vi använder oss av kommer från intervjuer, enkätundersökning samt statistik och rapporter från framför allt Socialstyrelsen samt forskningsrapporter. Informationen indikerar att det är en mycket liten andel av personer med IF, som har LSS-insatser, som i dagsläget är i arbete i någon form och omfattning. Att verifiera exakta siffror är svårt, då det inte finns någon tydlig arbetsmarknadsstatistik för just grupp 1 i LSS personkrets. I rapporten ”Tankar om LSS och arbete” från organisationen Reclaim LSS framgår att endast någon procent av personer med LSS-insatser har ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Även Socialstyrelsen konstaterar i en rapport från 2008 att endast någon procent av det totala antalet personer med beslut om daglig verksamhet går vidare till lönearbete. I statistik för motsvarande grupper i Norge kan vi se att nivån ligger på 2,4 procent. Vi antar därför i denna rapport att två procent av målgruppen personer med IF som har LSS-insatser har lönearbete på den öppna arbetsmarknaden. Vi vill samtidigt lyfta behovet av ökad uppföljning av andelen personer med IF som arbetar.

Det är personer med lönearbete som skapar ett samhällsekonomiskt produktionsvärde. Däremot är det en hög andel av målgruppen som har insatsen daglig verksamhet. Daglig verksamhet ska dock inte likställas med lönearbete. Enligt SCB kan daglig verksamhet innehålla både aktiviteter med habiliterande inriktning och mer produktionsinriktade uppgifter. Skillnaden är dock att daglig verksamhet inte är en

anställningsform, personerna har inte lön och syftet är inte att producera varor eller tjänster för en marknad.

Daglig verksamhet ska istället ses som ett sätt att skapa en meningsfull sysselsättning för individen där det övergripande målet är att utveckla den enskildes möjligheter till arbete på kortare eller längre sikt. Därmed kan daglig verksamhet vara ett sätt att förbereda och motivera en person att i nästa steg pröva arbete på den öppna arbetsmarknaden. Däremot skapar de arbetsuppgifter som individen utför på Daglig verksamhet inte ett produktionsvärde som kan säljas på en öppen och konkurrensutsatt marknad. Därmed skapas inte heller något direkt samhällsekonomiskt värde av produktionen inom daglig verksamhet. Värdet ligger istället i att individen får en meningsfull vardag, sociala kontakter, allmänt har en bättre psykisk och fysisk hälsa samt en personlig utveckling, vilket förhoppningsvis kan leda till att individen i framtiden klarar av att ta steget till ett lönearbete.

Varför det är en så låg andel av personer med IF som har LSS-insatser som har anställning på den öppna arbetsmarknaden finns det säkerligen flera olika svar på. Enkäten som är gjord inom ramen för denna utvärdering indikerar exempelvis att de personer med IF som besvarat enkäten i liten omfattning faktiskt önskar att pröva arbete och praktik. Bilden är dock mer komplex än så, vilket vi har berört tidigare i denna rapport. Socialstyrelsen visar i sin uppföljning att det bara är 15 procent av Sveriges kommuner som har en aktuell rutin för personer med daglig verksamhet enligt LSS att pröva möjlighet till arbete och praktik. Personerna har därför sannolikt inte fått tillräcklig information och tillräckligt med motiverande insatser för att förstå vad arbete och praktik innebär, vilket kan vara en bidragande faktor till att få personer med insatsen daglig verksamhet svarar att de önskar pröva praktik eller arbete.

I den enkätundersökning som denna utvärdering har genomfört är det cirka 40 procent av personerna med IF som anger att de har en önskan att få studera, vilket skulle kunna vara en väg för dessa personer att nå ett framtida arbete. Det är också en större andel än de som faktiskt får chansen till fortsatta studier. En orsak till att inte fler studerar vidare är att skolsystemet diskvalificerar personer som studerar på anpassad gymnasieskola från högre studier på högskola och universitet. De ges helt enkelt inte någon möjlighet att pröva högre studier. Dessutom finns få anpassade kurser på folkhögskolor och vuxenutbildningar för personer med IF. Det finns därmed ett behov av att se över hur den anpassade skolan och det övriga skolsystemet på ett bättre sätt ska kunna stödja personer med IF till fortsatta studier.

Det är kommunerna som är huvudmän för den anpassade gymnasieskolan och därmed är det kommunerna som även här har ansvaret för att förbereda eleverna för övergången till det framtida arbetslivet. Kommunerna är ansvariga både för att stödja individer med IF för att de ska kunna ta steget från anpassad gymnasieskola till arbete och/eller kunna ta steget från daglig verksamhet till arbete. Trots detta sker dessa övergångar till arbete i liten omfattning. Här har kommunerna en viktig funktion att fylla. Lars Hultkrantz skriver i sin rapport "Intellektuellt funktionshinder etablering på arbetsmarknaden – kommunerna kan göra mycket mer, 2016", att den enda faktor som signifikant bidrar till att förklara individers övergångar från daglig verksamhet till lönearbete är om kommunen har en tydlig rutin för att varje enskild individ årligen ges möjlighet till praktik eller på annat sätt pröva ett arbete. Hultkrantz skriver även att det finns beprövade arbetssätt som kan användas för att väsentligt förbättra

förutsättningarna för elever på anpassad gymnasieskola till att få lönearbete, med eller utan statligt lönestöd, efter avslutad examen.

Merparten av de personer med IF som lämnar daglig verksamhet för en anställning på den öppna arbetsmarknaden, har en anställning med lönesubvention. Denna form av lönestöd finns för personer som har någon typ av funktionsnedsättning, där anpassningar behövs på arbetsplatsen i form av anpassat arbetstempo, anpassade arbetsuppgifter, extra handledning m.m. Det är Arbetsförmedlingen som utreder och bedömer personens arbetsförmåga och sedan beslutar vilken subventionsgrad som ska beviljas. Ju högre subventionsgrad desto lägre är individens arbets- och produktionsförmåga.

Produktionsvärde för personer med IF

Det finns ingen statistik som utvärderarna har kunnat hitta som visar den genomsnittliga subventionsgraden och tjänstgöringsgraden för just personer med IF som har subventionerade anställningar. Utifrån dialog med personal på FUB har vi antagit följande avseende produktionsförmåga och subventionerade anställningar för personer med IF.

Personer som har förutsättningar att ta steget från daglig verksamhet till arbete hör sannolikt till gruppen individer som klarar av arbetsuppgifter och tjänstgöringsgrad som liknar ett "vanligt arbete". I den gruppen antar vi i genomsnitt att 30 timmars arbetsvecka är relevant. Vi antar också att lönen ligger i nivå med taket för lönebidrag, vilket är 20 000 kr per månad för en heltidstjänst. För att inte överdriva de ekonomiska effekterna antar vi att subventionsgraden för anställningen är 80 procent, utifrån att personer med IF som beviljas LSS-insatser har betydande funktionsnedsättningar.

Med dessa förutsättningar skapas ett samhällsekonomiskt produktionsvärde motsvarande ca 45 000 kr per person och år. Det samhällsekonomiska produktionsvärdet motsvarar värdet på de varor och tjänster som individen producerar hos sin arbetsgivare.

Slutsatsen är därmed att enskilda personer med IF som arbetar kan skapa ett påtagligt samhällsekonomiskt värde. Samtidigt är det en liten andelen bland de personer med IF, som får LSS-insatser beviljade, som faktiskt har ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Därmed blir det samlade samhällsekonomiska produktionsvärdet som personer med IF skapar ytterst begränsat. Utvärderarna vill därför lyfta fram betydelsen av att öka fokus och insatser på att antalet individer i målgruppen ska få relevant stöd att pröva praktik och arbete; ju fler individer som får stöd att ta steget in på arbetsmarknaden, desto större blir det samlade samhällsekonomiska värdet som gruppen skapar.

Utöver de samhällsekonomiska effekter som personer med IF skapar vill vi lyfta fram de positiva effekter som de beviljade LSS-insatserna skapar genom att individerna får en ökad livskvalitet och förbättrade sociala kontakter. Detta leder sannolikt till att personer med IF och deras familjer mår bättre. När anhöriga mår bättre ökar det i sin tur deras möjligheter att arbeta, vilket möjliggör att de anhöriga i nästa steg kan bidra till att skapa samhällsekonomiska effekter. Se nedan.

Samhällsekonomiska effekter för anhöriga

Merparten av anhöriga till personer med IF befinner sig sannolikt i arbetsför ålder. Om anhöriga och deras barn med IF får ett bra stöd fungerar hela familjens livssituation. Därigenom mår de anhöriga bättre och klarar i större omfattning av att arbeta. Därigenom ökar deras bidrag till de samhällsekonomiska effekterna genom att de i högre grad kan producera varor och tjänster i vårt samhälle. Stödet som gör att anhöriga kan arbeta består i första hand av välfungerande LSS-insatser.

Vi har i denna utvärdering samlat in information och underlag kring de anhörigas möjligheter att arbeta. Det har skett genom enkätundersökning med anhöriga, statistik från Socialstyrelsen och SCB samt från ett flertal rapporter. Denna information använder vi nedan för att beräkna omfattningen på de samhällsekonomiska effekter som kan uppstå när familjer får ett stöd så att de kan leva som andra och att de anhöriga, genom det fungerande stödet, klarar av och orkar arbeta i en större omfattning.

Samhällsekonomiska intäkter

I den enkätundersökning som är gjord med anhöriga i denna utvärdering, är det cirka 25 procent av alla anhöriga som anger att de skulle kunna arbeta i större utsträckning om deras familj beviljades de LSS-insatser som de anser att de är i behov av. Vid uteblivna LSS-insatser måste dessa personer antingen gå ner i arbetstid för att kunna ta hand om sitt barn med IF alternativt har deras hälsa påverkats, så att de blir helt eller delvis sjukskrivna. Svaren visar på att de anhöriga som har fått gå ner i arbetstid har tvingats göra det med mellan 20 och 50 procents tjänstgöringsgrad för att klara av att ta hand om sitt barn med IF eller på grund av egen sjukskrivning. För att inte överdriva de ekonomiska effekterna har vi antagit att de anhöriga har valt/tvingats minska sin arbetstid med 30 procent, eftersom de inte fått det stöd som de anser att de är i behov av. Det finns därmed en relativt stor potential att de ekonomiska effekterna är större än vad som redovisas i denna utvärdering.

I enkätundersökningen har de anhöriga även fått svara på frågor om uteblivna LSS-insatser har påverkat deras möjligheter till fortsatta studier. Det är 38 procent av de anhöriga som anger att deras studier har påverkats negativt. Fortsatta studier hade sannolikt ökat dessa personers möjligheter att i framtiden ta ett mer avancerat arbete med högre lön. Utifrån de kommentarer som vi har fått från de anhöriga gör vi antagandet att den uteblivna utbildningen har "kostat" cirka tio procent i produktionsbortfall eftersom de anhöriga inte har kunnat utbilda sig i den omfattning som de hade kunnat göra om de hade fått det stöd från LSS-insatser som de anser att de hade behov av.

Samhällsekonomiskt produktionsvärde skapas, vilket vi beskrivit tidigare i rapporten, i förhållande till det lönearbete som en person utför. Ju mer tid en person kan arbeta och ju högre lön personen får för sitt arbete, desto större samhällsekonomiskt produktionsvärde skapas. De anhöriga som har deltagit i denna utvärdering har angett att de inte har kunnat arbeta i den omfattning som de önskat. Det beror både på att de har fått gå ner i arbetstid för att ge anhörigomsorg samt att vissa på grund av psykisk och/eller fysisk ohälsa har blivit sjukskrivna. Dessutom har de inte fått den karriärsutveckling som de skulle kunna ha haft på grund av att de inte kunnat utbilda sig i den

omfattning som de önskat. Dessa faktorer gör att de anhöriga minskar sin möjliga arbetstid och de får inte den löneutveckling som de annars skulle ha haft möjlighet till.

Utifrån förutsättningarna ovan finns det en potential att skapa genomsnittliga samhällsekonomiska intäkter motsvarande cirka 86 000 kr per anhörig i arbetsför ålder och år, förutsatt att de får LSS-insatser beviljade i den omfattning som de anser att de har behov av. Den samhällsekonomiska effekten består av det samlade produktionsvärde som skapas om anhöriga kan arbeta mer genom att öka sin tjänstgöringsgrad, minska sjukskrivningar samt de effekter som uppstår om anhöriga kan utbilda sig mer och ta mer avancerade tjänster. Det är av stor vikt att vara medveten om att de samhällsekonomiska intäkterna är *årligen* återkommande. Varje år som en individ kan arbeta mer så genereras dessa intäkter. Några underlag för hur stor minskningen av sjukvård skulle kunna vara om de anhöriga skulle må bättre genom att de får LSS-insatser som de anser att de har behov av har inte varit möjligt att ta reda på. Det finns därför sannolikt ytterligare ekonomiska effekter som uppstår för de anhöriga, utöver vad som beskrivs i denna rapport.

Fördelning på olika sektorer i samhället

Samhällets intäkter ökar när fler personer förvärvsarbetar och när fler kan arbeta i större omfattning. Orsaken är att ju fler som arbetar, ju mer de arbetar och ju mer avancerade jobb de har desto mer ökar det totala produktionsvärdet som skapas. Samhället tjänar även på att kostnader på grund av sjukdom minskar. Om vi istället bryter ner resultatet på olika sektorer i samhället ser vi följande bild. *Kommunen* får en kombinerad effekt. Dels får kommunen ökade skatteintäkter från den ökade produktionen, dels minskar sannolikt risken för kostnader inom socialtjänsten och ekonomiskt bistånd. Samtidigt dämpas intäkterna genom att utökade insatser inom LSS till stor del belastar kommunens ekonomi. Samtidigt finns ett LSS-utjämningsystem, vilket påverkar den enskilda kommunens ekonomi⁵. Regionens ekonomi påverkas genom ökade skatteintäkter från arbete och minskade kostnader för sjukvård. *Staten* får en kombination av ökade intäkter från sociala avgifter och indirekta skatter på den ökade produktionen samt ökade kostnader för Försäkringskassan i de fall personen med IF har assistansersättning, enligt socialförsäkringsbalken.

Samhällsekonomisk macro-analys

Med utgångspunkt från information från den genomförda enkätundersökningen och olika statistiska underlag har vi ovan kommit fram till omfattningen av det samhällsekonomiska värde som skapas genom att personer med IF och anhöriga får LSS-insatser av god kvalitet och i rätt omfattning. De ekonomiska genomsnittliga effekterna uppstår primärt hos anhöriga, eftersom det är en liten del av personer med IF som förvärvsarbetar.

Payoff tar inte ställning huruvida bedömningarna av omfattningen på de beviljade LSS-insatserna är korrekta eller inte. Det vi däremot vill visa upp är vilken samhällsekonomisk potential som finns, förutsatt att familjer får LSS-insatser i den omfattning och den kvalitet som de anser att de har behov av. Skulle familjerna få stöd i den

⁵ LSS-utjämningsystemet: Om kommunens standardkostnad per invånare är högre än rikets, får kommunen ett utjämningsbidrag. Om kommunens standardkostnad är lägre än rikets får kommunen betala en utjämningsavgift.

omfattning som de själva anser att de har behov av skulle det finnas möjligheter för anhöriga att höja sin utbildningsnivå, vilket på längre sikt ökar deras möjligheter att ta mer avancerade arbeten med högre lön. Det skulle även öka deras möjlighet att ta arbeten med högre tjänstgöringsgrad och dessutom minskar risken för produktionsbortfall på grund av sjukskrivningar.

Bedömning av värden som kan skapas på nationell nivå

Hittills har vi beräknat genomsnittliga värden på individnivå. Nedan gör vi ett försök att visa på i vilken omfattning detta skulle skapa samhällsekonomiska effekter på nationell nivå.

Enligt Socialstyrelsen finns år 2022 70 248 personer i grupp 1 i LSS personkrets (personer med IF och/eller autism). Runt dessa personer finns det självklart olika familjekonstellationer som ger stöd till dem. För vissa finns två föräldrar, för vissa finns bara en. För någon kanske det inte finns någon förälder alls, men i så fall finns kanske någon annan anhörig som stöttar individen. I våra följande beräkningar utgår vi från att det i genomsnitt finns 1,5 anhörig till varje person med IF. Det skulle motsvara 105 400 anhöriga, vilka påverkas av de beviljade LSS-insatserna.

Enligt SCB befinner sig 57 procent av Sveriges befolkning i arbetsför ålder. Övriga är antingen barn och ungdomar eller pensionärer. Vi antar att anhöriga till personer med IF befinner sig i arbetsför ålder i nivå med genomsnittet i Sverige. Det skulle innebära att det är cirka 60 100 anhöriga som är i arbetsför ålder, vilka kan vara med och bidra till den ökade samhällsekonomiska intäkten. Det skulle i sin tur motsvara att det kan skapas ytterligare samhällsekonomiska intäkter i Sverige motsvarande ca 5,2 miljarder kronor per år, förutsatt att LSS-insatser beviljas och utförs i den omfattning och med den kvalitet som individerna är i behov av för att anhöriga ska kunna arbeta heltid och må så bra att de undviker sjukskrivning.

Motsvarande värde för personer med IF, med LSS-insatser, bygger på att det är cirka två procent av målgruppen som förvärvsarbetar, vilket motsvarar knappt tusen individer. Dessa skapar tillsammans en total samhällsekonomisk intäkt motsvarande drygt 40 mkr per år. Om personer med IF, med LSS-insatser, får ett mer effektivt stöd för övergång till arbete så skulle sannolikt antal personer i målgruppen som förvärvsarbetar öka. Skulle exempelvis andelen som förvärvsarbetar öka från två till tio procent, skulle det samhällsekonomiska värdet öka från 40 mkr per år till drygt 200 mkr per år.

Det är dessa värden som ska ställas mot kostnader för att bevilja och utföra LSS-insatser på en sådan nivå att personer med IF kan leva ett liv som andra, med god hälsa samt att deras anhöriga mår bra och i större utsträckning klarar av att arbeta.

Exempel för att visa på samhällsekonomisk intäkt för personer med funktionsnedsättning

Vi har i denna rapport beskrivit svårigheterna att dels få en helhetsbild över beviljade LSS-insatser, dels att hitta relevanta underlag för att göra samhällsekonomiska analyser. Ovan har vi även beskrivit att de genomsnittliga samhällsekonomiska intäkter

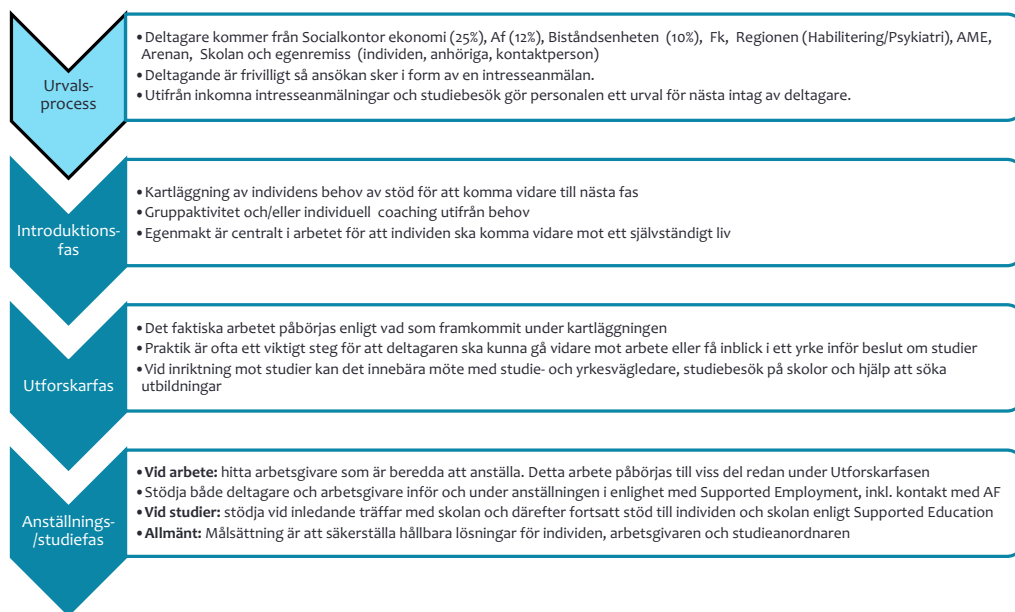
som skapas för målgruppen ”personer med IF”, dvs grupp 1 inom personkrets LSS, är begränsade. Det finns dock med stor säkerhet personer i målgruppen som mycket väl skulle kunna klara av ett subventionerat arbete och därigenom skapa tydliga samhälls-ekonomiska värden, men som idag inte har fått den chansen. Därför vill vi komplettera den genomsnittliga bilden som vi har beskrivit i denna utvärdering, med att visa på vilka effekter som skulle kunna skapas för enskilda individer, förutsatt att dessa personer får ett välfungerande stöd från anpassad skolgång och daglig verksamhet till arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Exempel för grupp som lämnar anpassad skolgång och får stöd att prova praktik och arbete

Payoff har tidigare gjort en utvärdering av en begränsad grupp elever, vilka avslutade anpassad skolgång, för att sedan få ett strukturerat stöd att prova praktik och arbete.

Beskrivningen nedan ska enbart ses som ett exempel på vilka effekter som skulle kunna uppstå om en enskild elev som avslutar anpassad skolgång får rätt stöd för att etablera sig i vuxenlivet och därigenom till viss del försörja sig själv genom lön från arbete.

Den utvärderade insatsen var frivillig och varje deltagare fick ansöka om att delta. Arbetsprocessen i insatsen såg ut enligt följande:

Bild 4. Arbetsgång

Syftet med insatsen var att utveckla metoder för att ge eleverna möjlighet att pröva en tydlig arbetslivsinriktad insats, med målsättningen att minska inflödet till daglig verksamhet och behovet av aktivitetsersättning.

Projektet arbetade enligt metoderna Supported Education och Supported Employment. Ett stort fokus låg på att öka individens egenmakt, dvs att individen själv ska kunna styra och ta ansvar för sitt liv.

Resultatet blev att både deltagarna i insatsen och deras föräldrar ansåg att deltagarna hade fått en ny chans i livet. Några deltagare klarade av att komma i jobb, några klarade av att gå vidare till studier på vuxenutbildning eller folkhögskola och några gick till daglig verksamhet. Gemensamt för alla deltagare var att de fick en chans att pröva och utforska sina egna förmågor. Det fanns en stor nöjdhet bland deltagarna när de väl lämnade insatsen och gick vidare till nästa steg i livet. Detta gällde även de deltagare som valde att gå till daglig verksamhet. De hade nämligen själva fått pröva och själva fått bestämma vad de ville göra.

Samhällsekonomiskt resultat

Den genomsnittliga samhällsekonomiska intäkten för deltagarna i insatsen var drygt 50 000 kr per deltagare och år. Intäkterna för samhället skapas dels genom att flera individer kommer i arbete, dels genom att individerna förbrukade mindre resurser hos framför allt kommunen och inom vården. Staten fick dock på kort sikt ökade kostnader beroende på att Arbetsförmedlingen beviljade subventionerade anställningar till de deltagare som klarade av att ta steget till en anställning. Detta ligger helt i linje med Arbetsförmedlingens grundläggande uppdrag att minska trösklarna för målgruppen att ta sig in på och behålla en plats på arbetsmarknaden.

Avslutande resonemang

Med exemplet ovan vill vi visa på att även andra utvärderingar som Payoff har gjort avseende målgrupper med liknande förutsättningar som grupp 1 i LSS personkrets, skapar ett samhällsekonomiskt värde per enskild individ i nivå med vad denna utvärdering visar.

Vi vill även lyfta fram att en viss andel av deltagarna i exemplet ovan inte gick till arbete, utan gick vidare till fortsatta studier. Denna grupp skapade inga samhällsekonomiska intäkter under tiden som de var i studier. Däremot ökade studier deras framtida möjligheter att få och behålla ett arbete, vilket sannolikt ökar deras framtida möjligheter att förvärvsarbeta och skapa samhällsekonomiskt produktionsvärde.

Därmed förstärks bilden att det samhällsekonomiska värde som gruppen personer med IF skapar skulle kunna öka betydligt. Detta förutsätter i så fall att de får ett utökat och effektivt stöd. Insatserna bör i så fall bestå av stöd att komma vidare med fortsatt utbildning efter den anpassade skolgången, samt få ett mer omfattande och effektivt stöd att pröva praktik och arbete. Då skulle det totala värde som gruppen skapar öka betydligt.

Sammanfattande analys

Generella trender avseende beviljade insatser enligt LSS

Utvärderingen har analyserat utvecklingen av beviljade insatser enligt LSS för grupp 1 i personkretsen, inklusive och exklusive personlig assistans. Sett över hela tidsperioden mellan 2010 och 2022 har förändringen i de totalt beviljade LSS-insatserna varit relativt små. Dock med en ökning med fyra procent sett till samtliga insatser över hela tidsperioden. Om vi exkluderar personlig assistans har motsvarande ökning varit tre procent. Utvecklingen kan delas upp i två tidsperioder; Under perioden 2010 till 2016 har antalet beviljade insatser haft en stabil ökning, där den högsta nivån nåddes 2016 till 2018. Därefter har antalet beviljade insatser minskat något. När vi analyserar statistiken exklusive personlig assistans ser vi ett liknande mönster. Från 2010 och fram till 2016 sker en stadig ökning, därefter sker en viss minskning.

Det som är viktigt att lyfta fram när det gäller analysen av utvecklingen av beviljade insatser är att det totala antalet personer som blivit beviljade minst en insats har ökat i större omfattning än ökningen av antalet beviljade insatser.

Beviljade insatser per person minskar

Trots att de beviljade insatserna generellt har ökat under perioden 2010 till 2022, så har antalet personer som fått minst en insats beviljad ökat ännu mer. Personer i grupp 1 som fått minst en insats beviljad har totalt ökat med 21 procent. Här har det varit en stadig trend, där det har skett ökning mellan varje enskilt år under den studerade tidsperioden, 2010 till 2022.

Resultaten av att antalet personer som beviljats minst en insats inom LSS har ökat i högre grad än antalet beviljade insatser leder till att antalet beviljade LSS-insatser per person stadigt har minskat under perioden 2010 till 2022. 2010 beviljades personer i grupp 1, i genomsnitt, 1,8 LSS-insatser per person. 2022 hade detta minskat till 1,6 LSS-insatser per person. Minskningen får därmed anses vara betydande. Omfattningen av minskningen är liknande, oavsett om vi analyserar utvecklingen inklusive eller exklusive personlig assistans. Därmed kan vi konstatera att det stöd som den enskilde får med stöd enligt LSS stadigt har minskat under perioden från 2010 till 2022.

Behövs fördjupad kunskap i flera dimensioner

För att få en fördjupad kunskap kring de beviljade LSS-insatserna och på vilket sätt stödet till personer med IF i grupp 1 och deras anhöriga har utvecklats behövs analyser i flera dimensioner. Det räcker inte med att se hur många typer av insatser som beviljas. Ett försök har därför gjorts att identifiera vilken total tid som de beviljade insatserna motsvarar samt vilka kostnader dessa insatser skapar.

Underlag för att analysera utvecklingen av beviljad tid per insats har dock inte varit möjlig, då det saknas uppföljning av tid för flera insatser. Socialstyrelsen samlar endast in tid (timmar eller dygn) för följande insatser; personlig assistans, ledsagarservice, avlösarservice och korttidsvistelse.

Beviljad tid skulle dock vara intressant att följa, för att se om individer får ändrad omfattning av sina totala insatser över tid och om den beviljade tiden ändras genom eventuella förskjutningar mellan olika beviljade insatser. Vi ser därför uppföljning av beviljad tid som ett framtida utvecklingsområde i uppföljningen av LSS-insatser.

Kostnaderna för totalt beviljade LSS-insatser har stadigt ökat under tidsperioden, oavsett på vilket sätt kostnaderna följs upp. Kostnadsökningen överstiger inflationen, vilket leder till att det varit en stabil, real kostnadsökning för LSS-insatser under perioden. Orsakerna till den reala kostnadsökningen behöver utredas ytterligare. Huruvida ökningen beror på att kostnaderna för dessa tjänster, i genomsnitt, har ökat mer än inflationen eller om kostnadsökningen beror på att mixen av beviljade LSS-insatser har förskjutits från ”billigare” till ”dyrare” insatser alternativt att den totalt beviljade tiden har ökat har inte ingått i denna utvärdering. Det har inte heller varit möjligt att ta fram underlag och analysera kostnadsutvecklingen uppdelat på respektive insats. Däremot vore det av stort intresse om rutiner för datainsamling utvecklades vidare, så att kostnadsanalyser skulle vara möjliga att göra för respektive insats och över tid.

Ur ett jämställdhetsperspektiv kan vi dock konstatera att för personer med IF så får kvinnor generellt färre insatser beviljade enligt LSS, jämfört med män. Avseende anhöriga är det oftast mammor som anpassar sitt arbetsliv för att bedriva anhörigomsorg. Det sker både genom att de själva väljer att gå ner i tid eller att de mår så dåligt att de tvingas till sjukskrivning. Papporna anpassar i mycket mindre omfattning sitt arbetsliv för att ge anhörigomsorg. Papporna ansvarar däremot i större utsträckning för familjens försörjning.

Orsaker till förändringar i beviljade insatser

Det finns sannolikt ett antal olika anledningar till att utvecklingen av de beviljade insatserna enligt LSS ser ut som vi har redovisat ovan. Detta är ett område som enligt utvärderarna bör belysas ytterligare i framtiden. Vi vill dock kort lyfta fram några orsaker som framkommit i intervjuer och rapporter till varför utvecklingen av beviljade insatser ser ut som det gör mellan åren 2010 och 2022.

- Generellt har det skett en förändring av praxis för att bevilja insatser enligt LSS. Domstolarnas bedömningar har blivit snävare, vilket är vägledande i bedömningar och beviljande av insatser.
- Inom personlig assistans har det skett en ökning av beviljade insatser. Det har i sin tur, sannolikt, orsakat minskningar inom andra insatser, då personlig assistans ska täcka en stor bredd av individens behov.
- Även inom bostad med särskild service för vuxna har det skett en ökning. Det har i sin tur, sannolikt, orsakat minskningar inom andra insatser, då boende med särskild service ska täcka en stor bredd av individens helhetsbehov. Insatser som anses ha särskilt tydlig koppling till beviljande av boende med särskild service för vuxna är Ledsagarservice och Kontaktperson. Det finns dock inget som hindrar att en person som bor på ett LSS-boende även har insatserna kontaktperson eller ledsagarservice.
- Ökningen av daglig verksamhet är påtaglig under den studerade tidsperioden. En möjlig förklaring är att möjligheterna på arbetsmarknaden för den aktuella

målgruppen har minskat. Många enklare arbeten och arbetsuppgifter har försvunnit under de senaste decennierna. Exempelvis har många OSA-anställningar försvunnit och individerna har i stället fått daglig verksamhet. Med stor sannolikhet finns även en koppling till hur aktiva kommunerna är i sitt arbete med att stödja personer att få pröva praktik och arbete.

- I rapporten Kommunala riktlinjer för LSS-insatser – en uppföljning, av Ola Segnestam och Magnus Tideman, kan man även läsa att det förekommer kommunala riktlinjer för i vilken omfattning LSS-insatser ska beviljas. Där framgår att i merparten av riktlinjerna finns bestämmelser eller rekommendationer som är begränsande för de personer som har rätt till insatserna.

Fungerande stöd för en aktiv fritid är av stor vikt för livskvaliteten

En aktiv fritid är en viktig del i att personer med IF och deras anhöriga ska kunna leva ett bra liv. I denna utvärdering har både intervjuer, enkätundersökning och underlag från Socialstyrelsen visat på att detta är ett område som behöver prioriteras. Insatser som t.ex. Ledsagning och Kontaktperson behövs för att individer med IF ska kunna få en aktiv fritid och ett bra socialt liv. Både i intervjuer och i enkätundersökningen beskrivs hur dessa insatser har minskat i omfattning. Flera har exempelvis beskrivit att dessa insatser minskar eller avslås vid omprövning av insatsen efter det att personen flyttat från föräldrahemmet till en LSS-bostad.

I en bostad med särskild service finns personal för att stödja individen i det dagliga livet. Under arbetet med utvärderingen har det dock tydligt framkommit att personalen på boenden inte räcker till trots att fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter ska ingå i insatsen. Efter flytt till bostad med särskild service får många avslag på sin ansökan om kontaktperson och ledsagarservice. Insatser som hade kunnat leda till en mer aktiv fritid för många personer med IF. Den information som framkommit i intervjuer och enkätundersökning bekräftas även av statistik från Socialstyrelsen där vi kan se att Ledsagarservice har minskat med 26 procent för grupp 1 i personkretsen mellan åren 2010 och 2020. Motsvarande minskning för Kontaktperson är 17 procent.

Utöver den kraftiga minskningen i antalet beviljade insatser avseende Ledsagarservice och Kontaktperson, så beskriver personer med IF och deras anhöriga dessutom att hög personalomsättning på boenden sänker kvaliteten på insatsen. För att kvaliteten ska upplevas som hög anser de intervjuade att det finns ett stort behov av kontinuitet bland personalen. Detta är en viktig förutsättning för att personer med IF, och deras anhöriga, ska känna trygghet och förtroende.

Övergång mellan skola och arbetsliv behöver utvecklas

I det svenska samhället är en gymnasieexamen med godkända betyg av stor betydelse för att en individ i nästa steg ska klara av att ta steget in i vuxenvärlden och klara av att helt eller delvis försörja sig själv.

Bland individer med IF, som har LSS-insatser, är det idag en mycket liten andel som arbetar. Någon exakt siffra har utvärderarna inte hittat. Uppgifter indikerar att nivån

ligger någonstans runt två procent. Däremot är det en stor andel som istället har insatsen daglig verksamhet. Sannolikt finns det många som mår bra av och föredrar en väl fungerande daglig verksamhet istället för arbete. Men i denna utvärdering framkommer det att hälften av de tillfrågade personerna med IF och deras anhöriga anser att det aldrig gavs någon möjlighet och stöd för ungdomen med IF att pröva att utvecklas mot arbete i övergången från anpassad skola till daglig verksamhet. Det framkommer två orsaker till detta. Den ena orsaken är att betyg från anpassad gymnasieskolgång inte ger tillträde till högskola eller universitet. De utbildningsmöjligheter som finns, t.ex. på folkhögskola eller anpassad vuxenutbildning, är dessutom få till antalet. När skolsystemet är utformat på detta sätt blir det helt enkelt inte möjligt för ungdomar med IF att uppnå den så viktiga gymnasiebehörigheten. Det skapar osäkerhet hos eleverna själva kring vilka studier betygen från anpassad gymnasieskola ger rätt till. Samma osäkerhet kan finnas hos potentiella arbetsgivare kring vad en gymnasieexamen från anpassad gymnasieskola utgör för underlag vid jobbsökande.

Den andra orsaken är att kommuner sällan har en strukturerad process för att stödja och testa arbetsförmåga hos elever som har gått ut anpassat gymnasium. Istället hänvisas dessa personer till mycket stor del till daglig verksamhet eller hamnar helt utanför arbete och studier. Detta bekräftas både av intervjuer och enkätundersökning i denna utvärdering samt genom statistik från Socialstyrelsen. Daglig verksamhet har exempelvis ökat med 24 procent mellan åren 2010 och 2022 för grupp 1 i LSS personkrets.

Socialstyrelsen beskriver att syftet med daglig verksamhet är att erbjuda den enskilde stimulans, meningsfullhet och gemenskap efter dennas önskemål. Ett övergripande mål med insatsen är att utveckla den enskildes möjligheter att komma i arbete och egenförsörjning, på kort eller längre sikt. Utifrån vad som framkommit i intervjuer med både personer med IF och deras anhöriga samt den information som framkommit i enkätundersökningen är detta ett område som har behov av att utvecklas. För att fler individer i grupp 1 i LSS personkrets ska kunna komma i arbete och helt eller delvis kunna försörja sig själva så behöver de ett strukturerat stöd. I annat fall kommer andelen personer med IF som arbetar att fortsätta att vara lågt.

De samhällsekonomiska effekterna är till största delen kopplade till anhöriga

Det finns personer med IF som skapar betydande samhällsekonomiska värden genom att de har fått ett bra stöd att etablera sig på arbetsmarknaden och att de har funnit ett arbete som passar både deras intresse och förmåga. Vi har dock beskrivit tidigare i denna rapport att det generellt är en begränsad andel av personer med IF som arbetar och försörjer sig själva. Därmed skapar gruppen som helhet låga samhällsekonomiska värden, eftersom det samhällsekonomiska värdeskapandet är direkt kopplat till i vilken omfattning som en individ kan arbeta och försörja sig genom lönearbete. Därmed är de stora samhällsekonomiska värdena istället kopplade till de anhörigas möjligheter att arbeta.

Att vara anhörig till en person med IF och samtidigt klara av att arbeta heltid kan vara utmanande. I många familjer har anhöriga antingen själva valt att gå ner i arbetstid för att ge anhörigvård, alternativt tvingats arbeta mindre på grund av att de mår dåligt

och har blivit sjukskrivna. I intervjuer och i olika rapporter har det framkommit att mammor samt ensamstående anhöriga med försörjningsansvar för personer med IF har en särskilt svår situation. Utan väl fungerande LSS-insatser i tillräcklig omfattning, både till personen med IF och den anhöriga, finns uppenbar risk för både sjukskrivning och att den anhöriga måste gå ner i tjänstgöringsgrad. I båda fallen minskar de samhällsekonomiska intäkterna på grund av att den anhöriga arbetar i mindre omfattning. I samband med sjukskrivning ökar dessutom de samhällsekonomiska kostnaderna. Detta dels för insatser inom vården, dels i form av ökade insatser inom Försäkringskassan.

I denna utvärdering beskriver en betydande andel av de anhöriga att de skulle må bättre och kunna arbeta i större omfattning om de hade fått LSS-insatser beviljade för sig och sitt barn i den omfattning som de anser att de är i behov av. Det finns således en stor samhällsekonomisk potential i att bevilja personer med IF och deras anhöriga adekvat stöd, så att anhöriga dels får möjlighet till återhämtning för att motverka längre perioder av sjukskrivning och behov av sjukvård, dels får möjlighet att ha en anställning med högre tjänstgöringsgrad än vad de klarar av i dagsläget.

Denna utvärdering visar att den totala potentiella samhällsekonomiska intäkten som kan skapas genom ett väl fungerande stöd av LSS-insatser *motsvarar cirka 5,2 miljarder kronor per år* på nationell nivå. De sektorer som är de stora vinnarna skulle i så fall vara kommuner och regioner. Kommunerna skulle framför allt få ökade skatteintäkter och regionerna skulle få både ökade skatteintäkter och minskade vårdkostnader. Sannolikt skulle kommunerna även kunna minska sina kostnader för ekonomiskt bistånd genom att fler anhöriga klarar av att arbeta mer och därigenom ökar sina förutsättningar att försörja sig själva och sin familj. Hur stor andel av den potentialen som skulle vara möjlig att utnyttja genom att bevilja fler och mer omfattande och/eller effektiva LSS-insatser är det i denna utvärdering inte möjligt att svara på. För att svara på den frågan behövs en omfattande forskningsstudie över ett flertal år genomföras. Däremot visar denna utvärdering att det är stora värden som kan skapas. Vi vill även poängtera att det sannolikt skapas ytterligare samhällsekonomiska värden, utöver vad som visas i denna utvärdering. Anledningen är att vi endast har beräknat de samhällsekonomiska värden som skapas hos de individer som har en direkt koppling till de beviljade insatserna, dvs personer med IF och deras anhöriga. Eventuella effekter på system och andra närstående finns inte med i de värden som redovisas i denna rapport, dessa värden ska i så fall adderas till intäkter som vi har beskrivit.

Effekter för personer med IF

De ekonomiska effekterna för personer med IF är svårbedömda. Socialstyrelsens underlag visar att det är en mycket begränsad andel av personer med IF, som har LSS-insatser, vilka faktiskt arbetar. Exempelvis konstaterade Socialstyrelsen i sin rapport ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning, Lägesrapport 2019” att i majoriteten av kommunerna gjorde ingen person någon övergång från daglig verksamhet till arbete eller praktik under det gångna året. Det framgår också av rapporten att det saknas information om hur många personer med daglig verksamhet som har en arbetsförmåga som medger arbete eller praktik. Det är därmed inte möjligt att bedöma hur många som har förutsättningar att klara av ett arbete på öppna arbetsmarknaden. I samma rapport framgår att av de 32 400 personer som hade daglig verksamhet 2014

var det bara 0,2 procent som gjorde en övergång till lönearbete eller sysselsättning som varade minst två år. Dessutom visar Socialstyrelsens uppföljning att det bara är 15 procent av kommunerna som har en aktuell rutin för personer med LSS att pröva möjlighet till arbete och praktik.

Parallellt visar underlag från Skolverket att det är en liten del av eleverna på anpassat gymnasium som går vidare till fortsatta studier och ännu färre som går vidare till arbete. Samtidigt beskriver Skolverket att skolsystemet är utformat så att elever som studerar på anpassat gymnasium inte får behörighet till högre studier på högskola och universitet. Analysen är därmed att dessa personer hindras i sina möjligheter att fullt ut utvecklas mot egenförsörjning genom arbete, vilket är bidragande orsaker till att det bara är begränsade samhällsekonomiska effekter som kan kopplas till personer med IF.

Slutsatsen av ovanstående är det är få personer med funktionsnedsättning som arbetar. Samtidigt är det sannolikt att det med ett mer systematiskt arbete och bättre stöd skulle gå att öka andelen personer med IF som skulle kunna förvärvsarbeta och försörja sig själva. För dessa personer, deras familjer och samhället i stort skulle denna utveckling säkerligen vara mycket positiv. Både samhällsekonomiskt, privatekonomiskt, hälsomässigt och socialt. Denna slutsats stöds av en analys som Socialstyrelsen har gjort där det framgår att samtidigt som det är få personer med daglig verksamhet som övergår till arbete så bedömer personal på drygt 40 procent av de dagliga verksamheterna att det finns deltagare i deras verksamhet som skulle kunna gå vidare till annan sysselsättning. Andelen som ansågs ha möjlighet till annan sysselsättning uppskattades till cirka tio procent av det totala antalet deltagare.

Samtidigt är det viktigt att framhålla att flera av de intervjuade, både personer med IF och deras anhöriga, är nöjda och beskriver att daglig verksamhet är en bra och lämplig nivå på sysselsättning för många personer med IF. Det viktiga är därför inte att alla inom daglig verksamhet får möjlighet att pröva arbete och praktik, utan det viktiga är att personer med IF får möjligheten att göra ett eget val.

Även om det grundläggande uppdraget för denna utvärdering har varit att visa på orsaker och omfattning på samhällsekonomiska effekter, kopplade till LSS-insatser, så vill vi poängtera att det ekonomiska perspektivet inte får bedömas fristående. Utvärderarna har omfattande erfarenhet från liknande utvärderingar. Grunden för att samhällsekonomiska effekter ska uppstå är att de berörda personerna behöver få förutsättningar att må bra, de behöver kunna leva ett aktivt liv och ha sociala kontakter. Det är först när dessa kriterier är uppfyllda som de berörda personerna klarar av att arbeta och försörja sig själva på en högre nivå och på ett mer hållbart sätt, vilket gör att de ekonomiska effekterna kan uppstå.

Rekommendationer

Nedan lämnar utvärderarna några rekommendationer, vilka vi hoppas kan bidra till kreativa diskussioner hos FUB, berörda parter och i förlängningen också bidra till att stödet till personer med IF och deras anhöriga kan utvecklas ytterligare.

Utvecklat systemstöd till fortsatta studier

Utbildning är ett av samhällets absolut mest kraftfulla verktyg för att skapa förutsättningar för personlig utveckling, att förebygga utanförskap och ge förutsättningar för individer att etablera sig på arbetsmarknaden. I den anpassade skolan diskrimineras elever genom att den inte ger behörighet till högre studier. Det finns dessutom relativt få alternativ och platser för fortsatta studier för personer med IF på exempelvis folkhögskola. Utvärderarna rekommenderar därför att berörda myndigheter ser över systemet, så att elever i den anpassade skolan ges möjlighet att erhålla behörighet till högre studier. Vi rekommenderar även att det skapas utökade möjligheter för personer med IF att studera vidare efter anpassat gymnasium, exempelvis på folkhögskolor eller liknande.

Kunskapsstöd och rutiner för stöd till arbete

Denna utvärdering har visat att endast 15 procent av kommunerna i Sverige har aktiva rutiner för att stödja personer med IF som beviljats daglig verksamhet att pröva praktik och arbete. Samtidigt kan vi se att stora värden skulle kunna skapas om fler personer med IF får ett effektivt stöd att etablera sig på arbetsmarknaden och försörja sig själva. Utvärderarna rekommenderar därför Socialstyrelsen/Arbetsförmedlingen/Försäkringskassan/SKR och/eller andra berörda parter att arbeta för att ta fram tydliga riktlinjer och utveckla kompetensforum så att framför allt kommuner och Arbetsförmedling på ett effektivare sätt kan stödja personer med IF att ta steget till arbete och egenförsörjning.

Utvärderarna anser att det utvecklade stödet till arbete bör omfatta både övergången från daglig verksamhet till arbete och övergången från anpassad gymnasieskola till arbete. Orsaken är att övergången från anpassad gymnasieskola till arbete är en viktig brytpunkt i livet för många personer med IF. I dagsläget finns brister i det stöd som dessa individer/elever får för att klara en övergång till arbete. Många individer hamnar därför inom daglig verksamhet eller i utanförskap utan att få chans att pröva praktik och arbete. Sannolikt beror det både på brist på kompetens och arbetsmetoder samt en brist i förståelse när resurser prioriteras. Utvärderarna rekommenderar därför att arbetet stärks med att utveckla rutiner och arbetsmetoder för stöd till personer med IF att pröva praktik och arbete.

Samhällsekonomiska effekter ger viktig kunskap

I den grunddata och de analyser som utvärderarna har identifierat i detta uppdrag saknas samhällsekonomiska analyser av de effekter som uppstår av beviljade LSS-insatser. Payoff anser att det är av stor vikt att förstå det ekonomiska värdet av att insatser beviljas i den omfattning, med den inriktning och med den kvalitet som på bästa sätt möjliggör att positiva samhällsekonomiska effekter uppstår. Då flyttas fokus i analyserna från ”varför kostar insatserna så mycket” till att istället fokusera på ”hur kan de beviljade insatserna skapa så mycket nytta som möjligt”.

Samhället behöver i allmänhet öka fokus på effektivitet utifrån ett nyttoperspektiv. Detta gäller särskilt för satsningar på målgruppen som omfattas av LSS samt andra utsatta grupper i samhället. Med nyttoanalyser menar vi att redan befintliga analyser av exempelvis hälsa och upplevd livskvalitet behöver kompletteras med

samhällsekonomiska analyser. Analyserna av kostnader för beviljade LSS-insatser måste jämföras med de samhällsekonomiska intäkter som skapas, genom att personer med IF och anhöriga i större omfattning kan arbeta och försörja sig själva. På samma sätt bör analyserna visa på vilka samhällsekonomiska effekter som uppstår om beviljade LSS-insatser på ett effektivare sätt stödjer personer med IF och deras anhöriga till en bättre hälsa och minskat behov av exempelvis sjukvård.

Utvärderarna rekommenderar därför Socialstyrelsen eller annan lämplig part att verka för att samhällsekonomiska analyser genomförs för att komplettera den nuvarande uppföljningen av antalet beviljade insatser, antalet personer som får insatser, antalet timmar som insatserna motsvarar och vilka kostnader som insatserna motsvarar. Samhällsekonomiska analyser kan bidra med kunskap om hur intäkter från förvärvsarbete på bästa sätt kan ökas och hur kostnader för resursförbrukning, exempelvis inom kommuner, vården och Försäkringskassan på bästa sätt kan minskas genom att på ett klokt sätt använda insatser inom LSS utifrån ett socialt investeringsperspektiv.

Behov av utvecklad uppföljning och analys

Utvärderarna kan konstatera att det är komplext att ta fram underlag, genomföra analyser och dra slutsatser av effekter som uppstår inom LSS-området. Speciellt komplext blir det om analysen både ska försöka belysa den totala utvecklingen inom LSS och utvecklingen för varje enskild insats samt över en längre tid med obruten tidsserie. Ytterligare komplext blir det om man vill belysa utvecklingen utifrån flera olika perspektiv, exempelvis antal beviljade insatser, beviljad tid samt kostnader för beviljade insatser.

Utvärderarna har i denna rapport redovisat den information som kan identifieras och analyseras inom det uppdrag som Payoff har fått från Riksförbundet FUB. I det arbetet vill vi tacka personal på Socialstyrelsen som varit behjälpliga i att ta fram intressanta och relevanta data. Utifrån vårt perspektiv ser vi dock behov av att ytterligare utveckla insamlade bakgrundsdata och ytterligare utveckla analyser. Exempelvis vore det välkommet om Socialstyrelsen eller annan lämplig part, fortsätter att utveckla strukturer och rutiner för årlig insamling och sammanställning av grundläggande data.

Utvärderarna rekommenderar att rutiner byggs upp för att följande data ska vara möjliga att följa upp och analysera för varje enskild LSS-insats och för varje enskilt år; *antalet beviljade insatser* för varje enskild insats, *beviljad tid* för varje enskild insats samt *total kostnad* för att leverera/utföra varje enskild insats.

Strukturerna bör vara sådana att samtliga värden är direkt jämförbara, det vill säga att den beviljade tiden bygger på samma grunddata och är en direkt avspeglning av antalet beviljade insatser och att kostnaderna direkt avspeglar den beviljade tiden. På så sätt underlättas framtida analyser och även forskningen på området. Beviljad tid är ett särskilt utvecklingsområde, då det idag inte är möjligt att ta fram grundläggande data avseende tid för flera av de beviljade LSS-insatserna. Även bland de forskare som vi har pratat med lyfts behovet av att inte bara följa upp antalet beviljade insatser, utan att uppföljningen även behöver kompletteras med omfattningen av den beviljade tiden.

Vi rekommenderar även att strukturer byggs upp, exempelvis i samverkan mellan Socialstyrelsen och Arbetsförmedlingen, för att säkerställa uppföljning av hur många personer med IF som faktiskt är i arbete på den öppna arbetsmarknaden samt i vilken

omfattning dessa anställningar är subventionerade. Med ett sådant underlag skulle det vara möjligt att löpande följa upp hur effektivt kommunernas och andra aktörers arbete är för att faktiskt stödja personer med IF att få pröva praktik och arbete. Det skulle även möjliggöra löpande samhällsekonomiska utvärderingar för att visa på effekterna av att grupp 1 i LSS personkrets får ett väl fungerande stöd genom beviljade LSS-insatser.

Analys av bakomliggande orsaker

Trots att resultatet av det totala antalet beviljade LSS-insatser ligger i ungefär samma nivå 2022 som det var år 2010, finns stora skillnader i utvecklingen av beviljade LSS-insatser. Både över tid och mellan de olika insatserna. Utvärderarna har i denna rapport, inom ramen för vad uppdraget omfattar, analyserat de bakomliggande orsakerna till att dessa skillnader uppstår. Socialstyrelsen och andra parter har under årens lopp också gjort många analyser, vilket framgår av den stora mängd rapporter som finns inom området. Dock har det varit svårt att få en helhetsbild, då området är komplext samt att relevant bakgrundsdata över utvecklingen, enligt rekommendationen ovan, till viss del saknats. Utvärderarna rekommenderar därför Socialstyrelsen eller annan lämplig part, att med stöd av denna utvärdering, fortsätta att utveckla analyserna av bakomliggande orsaker till de relativt stora förändringarna som vi ser mellan olika insatser och över tid inom området beviljade LSS-insatser. Vi ser också att det finns behov av att följa upp och analysera korrelationen mellan beviljade insatser enligt LSS i förhållande till insatser som beviljas enligt Socialtjänstlagen, SoL.

Avslutningsvis

Avslutningsvis vill Payoff tacka alla som bidragit med kunskap och stöd för att vi skulle kunna genomföra detta viktiga och intressanta uppdrag. Vi vill särskilt tacka personal på Socialstyrelsen som varit behjälpliga med att, vid ett flertal tillfällen, ta fram efterfrågade data. Vi vill även önska FUB, berörda myndigheter och övriga organisationer lycka till i deras fortsatta arbete för att främja arbetet med att alla i samhället ska få möjlighet att utvecklas och leva ett gott liv.

Utvärderarnas slutord blir att det är dags att sluta se insatser och stöd till utsatta grupper i samhället och deras anhöriga som kostnader och att se nedskärningar i välfärden som besparingar. I stället ska insatser och stöd ses som investeringar i både livskvalitet och ett bättre hållbart samhälle. Det är också hög tid att öka kunskapen om vilka stora ekonomiska värden som kan skapas genom att säkerställa att fler personer kan arbeta och försörja sig själva i stället för att vara beroende av offentlig försörjning. Den ekonomiska hävstången av att en person med rätt stöd kan ta steget in på arbetsmarknaden eller undvika sjukskrivning är ofta betydligt större än kostnaderna för stödet att uppnå dessa ekonomiska värden.

Jonas Huldt, Claes Malmquist och Sven Vikberg

Payoff AB

Bilaga

Beskrivning av centrala begrepp

Samhällsekonomisk potential

Med *samhällsekonomisk potential* avses de outnyttjade intäkter och de kostnader som finns för målgrupper som av olika anledningar inte fullt ut kan försörja sig själva genom arbete. I takt med att individer gör stegförflyttningar mot arbetsmarknaden så frigörs en del av den ursprungliga, tillgängliga potentialen, vilket innebär att samhällets intäkter ökar och att kostnader för deras utanförskap minskar. Om en individ klarar av att ta steget till heltidsarbete utan subventioner och inte heller har kvar något behov av stödresurser, så har all potential frigjorts. Det innebär att minskad potential ska tolkas som att insatsen har gått i positiv riktning.

Samhällsekonomiska intäkter

Samhällsekonomiska intäkter skapas dels när individer kan arbeta mer och därigenom skapar en ökad produktion. Dels består intäkterna av värdet av den minskade resursförbrukning som uppstår när en individ mår bättre och har mindre behov av olika typer av stöd och ersättningar. Intäkterna är årligen återkommande. Utvecklas individerna ytterligare i framtiden kommer intäktstakten att öka och försämras individernas mående och arbetsförmåga kommer den framtida intäktstakten att minska.

Samhällsekonomisk insatskostnad

Med insatskostnad avses de reala resurser som läggs på att driva och genomföra stödjande insatser.

Samhällsekonomisk lönsamhet och återbetalningstid

Samhällsekonomisk lönsamhet beskriver värdet som finns kvar efter att kostnaderna för insatserna har räknats bort, dvs. intäkter minus kostnader.

Återbetalningstid är den tid som det tar för samhället (eller någon av dess sektorer) att få tillbaka de resurser som de har satsat på att stödja individer i en målgrupp, dvs. den tid det tar för att skapa intäkter som överstiger den totala insatskostnaden.